

GRAĐANSKI NEPOSLOH

HENRY DAVID THOREAU

SADRŽAJ

Ralph Waldo Emerson	
Uvod	3
Građanski neposluh	18
O autoru	36
Impresum	37

Ralph Waldo Emerson

UVOD

Henry David Thoreau bio je posljednji muški potomak francuskog pretka koji je došao u ovu zemlju s otoka Guernseyja. U njegovu značaju povremeno su se očitovale crte toga podrijetla, u jedinstvenu spoju s veoma snažnim saskim duhom.

Rođen je u Concordu, u Massachusettsu, dne 12. srpnja 1817. Diplomirao je na harvardskom koledžu, ali se u književnom smislu nije nimalo isticao. Ikonoborac u književnosti, rijetko je zahvaljivao školama na njihovim uslugama, slabo ih cijeneći, premda je njegov dug prema njima bio znatan. Napustivši sveučilište, pridružio se bratu u podučavanju u privatnoj školi, koju je ubrzo napustio. Njegov otac bio je proizvođač olovaka, i Henry se na neko vrijeme posvetio tom zanatu, vjerujući da može načiniti bolju olovku od onih koje su tada bile u uporabi. Okončavši eksperimente, pokazao je svoje djelo kemičarima i umjetnicima u Bostonu te se, dobivši od njih potvrde da je njegova kakvoća ravna najboljim londonskim proizvođačima, vratio zadovoljan kući. Prijatelji su mu čestitali što si je utro put k uspjehu. No on im je odvratio da više nikad neće napraviti nijednu olovku. "Zašto bih? Neću ponovno činiti ono što sam već učinio." Nastavio je svoje beskrajne šetnje i raznovrsna proučavanja, svakoga dana se na neki nov način upoznavajući s prirodom, premda dotad još nije govorio o zoologiji ili botanici, budući da ga, iako je revno izučavao prirodne činjenice, nisu zanimala tehnička i pisana znanost.

U to je doba za snažnog, zdravog mladića koji je netom završio studij, dok su svi njegovi drugovi odabirali profesiju ili žudjeli za nekim unosnim zaposlenjem, bilo neizbježno da mu misli budu usmjerene k istom pitanju, i trebala mu je rijetka odlučnost da odbije sve uvriježene putove i zadrži svoju samotnu slobodu po cijenu da iznevjeri prirodna očekivanja svoje obitelji i prijatelja: utoliko više što je bio savršeno čestit i pomno osiguravao vlastitu neovisnost te je od svakoga zahtijevao da se drži te dužnosti. No, Thoreau se nikad nije kolebao. Bio je rođeni prosvjednik. Odbio je odustati od svoje silne težnje za spoznajom i djelovanjem u korist bilo kakve uske vještine ili zvanja, stremeći mnogo obuhvatnijem pozivu, umijeću dobroga življenja. Ako je omalovažavao i opirao se mnijenjima drugih, bilo je to samo stoga što je bio većma zaokupljen usklađivanjem svoje prakse sa svojim uvjerenjem. Nikad lijen niti sklon ugađanju samome sebi, radije je, kad je želio novac, zarađivao kakvim manualnim radom koji mu je bio po volji, kao što je gradnja čamca ili podizanje ograde,

sadnja, kalemljenje, mjerništvo ili neki drugi kratkotrajan posao, nego duljim zaposlenjem. Čvrstih navada i malobrojnih potreba, vješt u drvodjelstvu i aritmetici, bio je sasvim sposoban živjeti u bilo kojem kraju svijeta. Trebalo mu je manje vremena nego drugima da namiri svoje potrebe. Stoga je bio siguran u svoju dokolicu.

Urođena vještina mjerenja, proizišla iz njegova matematičkog znanja, i navika da utvrđuje mjere i udaljenosti predmeta koji su ga zanimali, veličinu drveća, dubinu i širinu jezera i rijeka, visinu planina i zračnu udaljenost omiljenih vrhova, kao i blisko poznavanje teritorija oko Concorda, naveli su ga da uplovi u mjerničku službu. Za nj je ona imala tu prednost što ga je stalno vodila u nova, zabačena područja i pomagala mu u proučavanju prirode. Njegova su preciznost i vještina u tome poslu bile na cijeni te je nalazio posla koliko je htio.

Lako je rješavao mjerničke probleme, ali su ga svakodnevno pritiskala ozbiljnija pitanja, s kojima se odlučno suočavao. Propitivao je sve običaje i želio postaviti cjelokupnu svoju praksu na idealne temelje. Bio je prosvjednik *a outrance*, a malo čiji život odlikuju tolika odricanja. Nije bio izobražen ni za kakvo zvanje, nikad se nije ženio; živio je sam; nikad nije išao u crkvu; nikad nije glasao; odbijao je plaćati porez državi; nije jeo meso, nije pio vino, nikad nije trošio duhan; i, premda prirodoznanac, nije se koristio ni zamkama niti puškom. Odabrao je, bez sumnje mudro po sebe, biti diplomantom mišljenja i prirode. Nije imao dara za bogaćenje i umio je biti siromašan bez i najmanje trunke prljavštine ili neuglađenosti. Može biti da se predao svome načinu života bez naročita zacrtavanja, ali ga je potvrdio kasnijom mudrošću. "Često se podsjetim", napisao je u svome dnevniku, "kako bi, sve i da me podare Krezovim blagom, moji ciljevi zacijelo bili isti, a moja sredstva bitno jednaka." Nije upadao u iskušenja protiv kojih bi se morao boriti — pohote, strasti, sklonosti otmjenim tricama. Nametali su mu pristojnu kuću, odjeću, navade i govor visoko kultiviranih ljudi. Uvelike mu je draži bio dobar Indijanac i te je rafiniranosti držao preprekama razgovoru, u želji da se sa svojim drugom sretne na najjednostavnijoj ravni. Odbijao je pozive na ručkove, jer je ondje svatko bio svima na putu, a on nije mogao susretati pojedince radi bilo kakve svrhe. "Oni se diče", govorio je, "time što su im ručkovi skupi; ja se pak ponosim time što je moj ručak jeftin." Kad bi ga za stolom upitali koje mu je jelo najdraže, odgovarao je: "Najbliže." Nije mu se sviđao okus vina i nikad nije imao poroka u životu. Kazao je: "Mutno se sjećam užitka u pušenju ljiljanova korijena, prije nego što sam postao muškarac. Obično sam imao zalihu. Nikad nisam pušio ništa škodljivije."

Odabrao je biti bogat čineći svoje potrebe malobrojnima i namirujući ih sam. Na putovanjima se služio željeznicom samo da bi prevaljivao područja koja su mu bila nevažna

za tadašnju svrhu, pješačio je stotinama kilometara i izbjegavao krčme, plaćajući konačište u seljačkim i ribarskim kućama jer su bile jeftinije i prikladnije te jer je ondje lakše mogao naći ljude i podatke koje je želio.

U njegovoj je naravi bilo nečega vojničkog, nepokornog, uvijek muževnog i stamenog, ali rijetko nježnog, kao da se samo u otporu osjećao svojim. Želio je razotkriti varku, prokazati zabludu, trebalo mu je, rekao bih, malo pobjedničkog osjećaja, bubnjave doboša, da bi mu snage došle do punog izražaja. Ništa ga nije stajalo reći "ne", dapače bilo mu je to mnogo lakše nego reći "da". Čini se da mu je prvi poriv, kad bi čuo kakvu izjavu, bio taj da joj proturječi, toliko je nestrpljiv bio spram ograničenja našega svakidašnjeg mišljenja. Ta navika, naravno, pomalo obeshrabruje naklonost društva; i premda bi ga sugovornik naposljetku odriješio svake zlobe i neiskrenosti, to bi ipak naudilo konverzaciji. Stoga mu nije bilo ravna sudruga koji bi s nekim tako čistim i bezazlenim bio u srdačnim odnosima. "Volim Henryja", rekao je jedan od njegovih prijatelja, "ali ne može mi biti mio; kad bih ga primio za ruku, odmah bih pomislio da za ruku primam brijest."

Pa ipak, premda pustinjač i stoik, bio je uistinu sklon suosjećanju te bi se od srca i djetinje prepustio društvu mladih ljudi koje je volio i koje je s užitkom zabavljao, kao što je samo on mogao, raznovrsnim i beskrajnim anegdotama o svojim iskustvima na polju i rijeci; i uvijek je bio spreman povesti društvo u branje borovnica ili u potragu za kestenjem ili grožđem. Govoreći jednog dana o javnom nastupanju, Henry je ustvrdio da je sve što uspije kod slušateljstva loše. Ja na to rekoh: "Tko ne bi volio napisati nešto što svi mogu čitati, poput *Robinsona Crusoea*? I tko bez žaljenja vidi kako njegovim stranicama nedostaje valjana materijalna potkrepa, koja svakoga raduje?" Henry je, dakako, tome prigovorio, te je pohvalio bolja predavanja što dopiru tek do nekolicine. No za večerom ga je neka mlada djevojka, shvativši da će on održati predavanje u književnom društvu, oštro upitala: "Hoće li to predavanje biti lijepa, zanimljiva pripovijest kakvu bih ja voljela čuti, ili neka od onih starih filozofskih priča za koje ne marim?" Henry se okrenuo prema njoj, zamislio se i, koliko vidjeh, pokušao povjerovati da ima temu koja bi mogla odgovarati njoj i njezinu bratu, koji će otići na predavanje bude li im ono na korist.

Bio je govornik i činitelj istine, rođen kao takav, i s tog je razloga uvijek upadao u dramatične situacije. U svim je okolnostima sve promatrače zanimalo koju će stranu zauzeti Henry i što će reći; a on nije iznevjerivao očekivanja, nego bi u svakoj prilici iznio originalan sud. Godine 1845. izgradio si je malu drvenjaru na obalama jezera Waldena, gdje je sâm proživio dvije godine u radu i proučavanju. Taj je korak za nj bio posve prirodan i prikladan.

Nitko tko ga je poznavao ne bi ga mogao okriviti za prenemaganje. Od svojih se susjeda više razlikovao mišlju nego postupanjem. Čim je iscrpio prednosti toga samotništva, okanio ga se. Godine 1847., ne odobravajući neke vidove trošenja javnih rashoda, odbio je platiti gradski porez te je završio u zatvoru. Jedan je prijatelj platio porez za nj pa su ga pustili. Slična neugodnost prijetila mu je i sljedeće godine. No kako su prijatelji platili porez unatoč njegovu protivljenju, vjerujem da se prestao opirati. Nikakvo suprotstavljanje niti ismijavanje nije za nj imalo težinu. Ništa mu nije značilo ako bi svi prisutni bili oprečnog mišljenja. Jednom je prigodom otišao u sveučilišnu knjižnicu da nabavi neke knjige. Knjižničar mu ih je odbio posuditi. G. Thoreau se obratio dekanu koji mu je iznio pravila i običaje, a prema kojima je posudba knjiga dopuštena studentima s tamošnjim prebivalištem, svećenicima koji su ondje studirali i nekim drugim mještanima u krugu šesnaest kilometara od koledža. G. Thoreau je objasnio dekanu da je željeznica ukinula stare mjere udaljenosti — da je knjižnica beskorisna, da, kao i dekan i koledž pod njegovim pravilima — da je jedina korist što je duguje koledžu njegova knjižnica — da je u tom trenutku ne samo njegova potreba za knjigama imperativ nego i da treba velik broj knjiga, te ga je uvjeravao kako je on, Thoreau, a ne knjižničar, njihov pravi skrbnik. Ukratko, dekan je uvidio da je molitelj tako nadmoćan a da se pravila doimaju tako smiješnima te mu je na koncu pružio povlasticu koja se u njegovim rukama otada pokazala neograničenom.

Nije bilo istinskijeg Amerikanca od Thoreaua. Njegova privrženost domovini i vlastitom položaju bila je nepatvorena, a odbojnost spram engleskih i europskih manira i ukusa gotovo je dosegala prezir. Nestrpljivo je slušao novosti ili *bonmots* napabirčene iz londonskih krugova, i premda je nastojao biti uljudan te su ga anegdote umarale. Svi ljudi samo oponašaju jedni druge, i to u sitnim pogledima. Zašto ne mogu živjeti što je odvojenije moguće i biti ljudi svak za sebe? Tražio je najpoduzetniju narav i želio je ići u Oregon, a ne u London. "U svim krajevima Velike Britanije", zapisao je u dnevniku, "otkrivaju se tragovi Rimljana, njihove pogrebne urne, njihovi tabori, ceste, nastambe. Ali Nova Engleska barem nije osnovana na rimskim ruševinama. Ne moramo polagati temelje naših kuća na pepelu prijašnje civilizacije."

No budući idealistom, koji je zastupao ukidanje ropstva, ukidanje pristojbi, gotovo i ukidanje vlasti, suvišno je reći kako je držao ne samo da ga aktualna politika ne zastupa nego i da je u gotovo jednakoj mjeri suprotstavljen svakovrsnim reformatorima. Ipak, plaćao je danak svome postojanom poštovanju prema Stranci protiv ropstva. Jednog je čovjeka, kojega je osobno upoznao, iznimno cijenio. Prije no što je o kapetanu Johnu Brownu izgovorena ijedna blagonaklona riječ, većini kuća u Concordu poslao je obavijest da će u nedjelju uvečer u

javnoj dvorani govoriti o položaju i značaju Johna Browna te je pozvao sve ljude da dođu. Republikanski odbor, Abolicionistički odbor, poručili su mu da je to preuranjeno i da nije preporučljivo. Odgovorio je: "Nisam vas pitao za savjet, nego sam najavio da ću govoriti." Dvoranu su već u rani sat ispunili ljudi sa svih strana, a njegovo iskreno veličanje junaka svi su s poštovanjem saslušali, mnogi sa simpatijom koja je iznenadila i njih same.

Za Plotina je rečeno da se sramio svoga tijela, a po svoj prilici je za to imao dobar razlog — jer tijelo mu je bilo lošim slugom te nije bio vješt u bavljenju materijalnim svijetom, kao što je često slučaj s ljudima apstraktnog uma. No g. Thoreau bio je obdaren nadasve prilagodljivim i upotrebljivim tijelom. Bio je niska stasa, čvrste građe, svijetle puti, snažnih, ozbiljnih plavih očiju i dostojanstvena izgleda, a lice mu je u poznijim godinama bilo prekriveno pristalom bradom. Osjetila su mu bila oštra, građa jaka i krepka, ruke snažne i vješte u uporabi oruđa. A tijelo i um bijahu mu u čudesnom skladu. Mogao je osamdeset pet metara točnije odmjeriti korakom nego drugi motkom. Noću je, govorio je, umio lakše pronaći put stopalima nego očima. Odoka je izvrsno mogao procijeniti mjere nekog stabla; umio je poput trgovca procijeniti težinu goveda ili praseta. Iz kutije s nabacanim olovkama mogao je hitro jednim zahvatom uzeti njih tucet. Bio je dobar plivač, trkač, klizač, veslač, a u jednodnevnom pješaćenju vjerojatno je mogao nadmašiti većinu svojih zemljaka. Odnos njegova tijela prema umu bio je još bolji nego što smo natuknuli. Govorio je kako voli svaki korak koji učini. Dužina njegove šetnje u pravilu je određivala dužinu njegova pisanja. Zatvoren u kući uopće nije pisao.

Imao je snažan zdrav razum, poput onoga što ga Rose Flammock, tkalčeva kći u Scottovoj romanci, hvali u svoga oca govoreći kako nalikuje mjernom štapu koji, jednako dobro kao što mjeri prteno platno i damast, može mjeriti i goblene i zlatnu tkaninu. Snalazio se u svakoj prilici. Dok sam sadio šumska stabla, a za to sam pribavio četiri i po litre žirova, rekao je da će samo manji dio biti zdrav te ih je stao pregledavati i odabirati zdrave. No uvidjevši da to oduzima vrijeme, kazao je: "Mislim da će, ako ih sve staviš u vodu, dobri potonuti." Taj smo pokus uspješno proveli. Znao je načiniti nacrt vrta, kuće ili štaglja; bio bi sposoban voditi "paciifičku istraživačku ekspediciju"; umio je dati razborit savjet glede najtežih privatnih ili javnih pitanja.

Živio je od danas do sutra, neopterećen i nesputan sjećanjem. Ako vam je jučer iznio nov prijedlog, danas bi vam iznio drugi, ne manje revolucionaran. Silno radišno i staloženo čeljade, kao i svi veoma organizirani ljudi, visoko cijeneći svoje vrijeme, doimao se jednim dokonom čovjekom u gradu, vazda spreman za bilo kakav obećavajući izlet ili razgovor koji bi

se otegnuo do kasnih sati. Njegov britki duh nikad nisu kočila vlastita mu pravila dnevne razboritosti, nego je uvijek bio pripravan za novu prigodu. Volio je i služio se najjednostavnijom hranom, no kad bi netko zagovarao biljnu hranu, Thoreau je bio mišljenja da je svaka prehrana tričavo pitanje, govoreći da "čovjek koji ustrijeli bizona živi bolje od čovjeka smještenog u Graham Houseu". Govorio je: "Možete spavati pokraj željezničke pruge a nikad ne biti ometeni: narav dobro zna koji su zvukovi vrijedni pozornosti te je odlučila ne čuti zvižduk lokomotive. Ali stvari poštuju predan um i nikad ne prekidaju mentalnu ekstazu." Zabilježio je što mu se opetovano događalo: kad bi, naime, izdaleka dobio kakvu rijetku biljku, ubrzo bi u svojim obilascima našao istu takvu. A ti sretni slučajevi koji se događaju samo dobrim igračima događali su se njemu. Jednog je dana odvratio nekom strancu koji se u šetnji s njime raspitivao gdje se mogu naći indijanske strelice: "Posvuda", i, sagnuvši se, smjesta podignuo jednu s tla. Na brdu Washingtonu, u Tuckermanovoj guduri, Thoreau je gadno pao i uganuo gležanj. U času dok se podizao, prvi put je ugledao lišće biljke *Arnica mollis*.

Njegovim jakim zdravim razumom, oboružanim snažnim rukama, ostrim zapažanjima i čvrstom voljom, ipak se ne može objasniti nadmoć koja je zračila iz njegova jednostavnog i skrovitog života. Moram dodati ključnu činjenicu da je u njemu bilo izvanredne mudrosti, svojstvene rijetkom soju ljudi, koja mu je materijalni svijet otkrivala kao sredstvo i kao simbol. To je otkriće, koje pjesnicima kadšto podaruje sporadičnu i isprekidanu svjetlost, služeći im kao ukras u pisanju, u njemu bilo vazda budni uvid; i kakve god ga mane ili prepreke temperamenta mogle zamračivati, nije bio slijep za nebesku viziju. Jednom je u mladosti kazao: "Drugi svijet je sva moja umjetnost; moje olovke neće risati nijedan drugi; moj džepni nož neće rezbariti ništa drugo; ne rabim ga kao sredstvo." Bila je to muza i duh koji je upravljao njegovim stavovima, razgovorom, proučavanjima, radom i tokom života. To ga je činilo pronicavim sućem ljudi. Otprije bi odmjerio svoga sugovornika i, premda neprijemčiv za neke istančane crte kulture, mogao je veoma dobro odrediti njegovu težinu i kalibar. A to je u razgovoru s njime katkad ostavljalo dojam genijalnosti.

Predmet o kojemu je bila riječ shvaćao je na prvi pogled te je uviđao ograničenja i siromaštvo onih s kojima je razgovarao, pa se činilo kanda takvim strašnim očima ništa nije skriveno. Opetovano sam upoznavao mlade ljude u kojih bi se u trenutku stvorilo uvjerenje da je to čovjek kojega su tražili, čovjek nad ljudima, koji im može reći sve što trebaju činiti. On se prema njima nikad nije odnosio nježno, nego nadmoćno, poučno, prezirući njihovu tričavost — veoma sporo ili im uopće ne obećavajući svoje društvo u njihovoj kući, pa čak ni u svojoj. "Zar nije htio šetati s njima?" "On to nije znao. Ništa mu nije bilo tako važno kao

šetnja; nije tratio šetnje na društvo.” Ugledni pojedinci nudili su mu se da ga posjete, ali on ih je odbijao. Prijatelji koji su mu se divili nudili su mu da ga o svom trošku odvezu do rijeke Yellowstone, u Zapadnu Indiju, u Južnu Ameriku. No premda su bila nadasve ozbiljna i promišljena, njegova odbijanja, u posve novim odnosima, podsjećaju na odgovor onoga kicoša Brummela gospodinu koji mu je ponudio svoju kočiju za prijevoz po pljusk: “Ali čime ćete se onda vi voziti?” — a kakvih se samo optužujućih šutnji, kakvih pronicavih i neodoljivih govora koji su slamali svaku obranu njegovi drugovi mogu sjetiti!

G. Thoreau se takvom bezostatnom ljubavlju posvećivao poljima, brdima i vodama svoga rodnog mjesta te ih je učinio poznatima i zanimljivima svim pismenim Amerikancima, kao i ljudima preko mora. Rijeku na čijim se obalama rodio i umro poznao je od izvora do stjecišta s Merrimackom. Tijekom brojnih godina na njoj je obavljao ljetna i zimska promatranja, u svako doba dana i noći. Do rezultata nedavnog istraživanja Povjerenstva za vodu što ga je imenovala država Massachusetts on je nekoliko godina prije bio došao privatnim eksperimentima. Sva zbivanja u njenom koritu, na obali i u zraku ponad nje; ribe, njihovo bacanje ikre i mrijestilišta, njihove navade i hrana; lojkine mušice koje ispunjavaju zrak određene večeri jednom u godini i koje te ribe proždiru tako grabežljivo da mnoge ugibaju od prejednosti; stožaste hrpe kamenja u riječnim plićacima, golema jata, od kojih će poneko katkad prepuniti kolica; ptice koje posjećuju rijeku, čaplja, patka, gnjurac, štekavac; zmija, bizamski štakor, vidra, svizac i lisica na obalama; kornjača, žaba, gatalinka i šturak koji ozvučuju obalu — bili su mu odreda poznati te su tako reći bili njegovi sumještani i bližnji, i stoga je osjećao besmislenost i nasilje u bilo kakvoj priči o jednom od njih zasebno, a pogotovo o njihovim dimenzijama mjerenim u centimetrima, ili u izlaganju njihova kostura, ili pak primjerku kakve vjeverice ili ptice u alkoholu. Rado je govorio o ponašanju rijeke, kao da je i ona sama punopravno biće, ali s točnošću i uvijek s obzirom na promatrane činjenice. Kao i rijeku, jednako dobro poznao je jezera u tom kraju.

Jedno od oruđa kojima se služio, njemu važnije od mikroskopa ili spremnika s alkoholom za druge istraživače, bio je hir koji se u njemu razvijao iz užitka, no koji se uobličavao u nadasve ozbiljnim tvrdnjama, naime veličanje vlastita grada i okolice kao najpoželjnijeg središta za promatranje prirode. Ustvrdio je da flora Massachusettsa obuhvaća gotovo sve važne biljke u Americi — većinu hrastova, većinu vrba, najbolje borove, jasen, javor, bukvu, orah. Vratio je Kaneovo Arktičko putovanje prijatelju od kojega ga je posudio uz primjedbu da bi se “većina zabilježenih fenomena mogla promatrati u Concordu”. Činilo se kao da je pomalo zavidan na pol, zbog podudaranja svitanja i zalaska Sunca, ili zbog petominutnog dana nakon šest mjeseci: veličanstvene činjenice koju mu Annursnuc nikad nije priuštio. Na

jednoj od svojih šetnji naišao je na okrečac i rekao mi da još očekuje naći *Victoriju regiju* u Concordu. Bio je branitelj autohtonih biljaka i priznavao je da mu je draži korov nego uvezene biljke, kao i Indijanac naspram civilizirana čovjeka, te je s užitkom primjećivao kako je vrbov kolac za grah u susjeda narastao viši od njegova graha. "Gledaj ovaj korov", govorio je, "što ga milijun seljaka svako proljeće i ljeto okapa, pa ipak je prevladao i upravo se sada pobjednički stere svim putovima, pašnjacima, poljima i vrtovima, takva je njegova krepkost. Vrijeđamo ga vulgarnim imenima — loboda, pelin, mišjakinja, hruščica." Pa veli: "Te trave imaju i gzdava imena — ambrozija, zvjezdača, bjelolist, perjanica itd."

Držim da njegova sklonost da sve pripisuje meridijanu Concorda nije potjecala iz bilo kakva neznanja ili omalovažavanja drugih dužina i širina, nego je bila živahan izraz njegova uvjerenja da je svejedno koje je mjesto posrijedi te da je najbolje mjesto za svakoga ono na kojemu upravo jest. Jednom je to izrazio ovako: "Mislim da se čovjek od tebe nema čemu nadati ako ti ovaj komad zemlje pod nogama nije slađi za jelo od bilo kojega drugog na ovom svijetu ili na bilo kojem svijetu."

Drugo oružje kojim je svladavao sve prepreke u znanosti bilo je strpljenje. Znao je nepomično sjediti na kamenu dok se ptica, gmaz, riba koja se udaljila od njega ne bi vratila i nastavila s uobičajenim ponašanjem, dapače prišla mu iz znatiželje i stala ga promatrati.

Bio je užitak i povlastica hodati s njim. Poznao je zemlju kao lisica ili ptica i slobodno prolazio njome vlastitim putovima. Poznao je svaku stazu u snijegu ili na zemlji, znao koji je stvor išao tim putom prije njega. Takvom se vodiču čovjek mora smjerno potčiniti, a nagrada je bila velika. Pod rukom je nosio staru kajdanku za prešanje biljaka, u džepu dnevnik i olovku, dalekozor za ptice, mikroskop, nož na sklapanje i uzicu. Nosio je slamnati šešir, čvrste cipele i jake sive hlače radi svladavanja hrastove šikare i tetivike te penjanja po stablu do jastrebova ili vjeveričina gnijezda. Gacao je jezerom u potrazi za vodenim biljkama, a snažne noge bile su značajan dio njegove opreme. Na dan o kojemu govorim tražio je biljku *Menyanthes*, otkrio je kako se prostire širokim jezerom i, pregledavši cvjetice, ustanovio da je već pet dana u cvatu. Iz džepa na prsima izvadio je dnevnik i pročitao imena svih biljaka koje bi trebale cvasti toga dana, o čemu je vodio račune kao bankar kad mu dospiju mjenice. *Cypripedium* nije na redu do sutra. Držao je da bi, kad bi se probudio iz transa u toj močvari, za dva dana mogao po biljkama točno reći koje je doba godine. Uokolo je letjela crvenorepka, a za njom i krasne debelokljune zebe, čiji sjajni grimiz "navodi nesmotrena promatrača da otare oči" i čiji je lijepi, jasni pjev Thoreau usporedio s pjevicom koja se riješila promuklosti. Ubrzo je začuo glasanje koje je pripisao pjevu noćnog

pjevača, ptice koju nikad nije identificirao, za njom je tragao dvanaest godina, a svaki put kad bi je vidio ponirala je u neko stablo ili grm te ju je bilo uzaludno tražiti; to je jedina ptica koja jednako pjeva danju i noću. Rekoh mu da se mora paziti da je ne pronađe i opiše, kako se ne bi dogodilo da mu život više nema što pokazati. Rekao je: "Na ono za čim tragaš cijeloga života jednoga ćeš dana nabasati u punini, na cijelu obitelj za ručkom. Tražiš to kao san, a čim ga nađeš postaješ njegovim plijenom."

Njegovo zanimanje za cvijeće i ptice bijaše duboko usađeno u njegovu duhu i povezano s prirodom — a smisao prirode on nikada nije nastojao odrediti. Nije htio raspravu o svojim zapažanjima ponuditi Prirodoslovnom društvu. "Zašto bih? Kad bih opis odvojio od njegovih veza u mom duhu, on za mene više ne bi bio istinit niti valjan; a oni ne žele ono što mu pripada." Njegova moć opažanja kanda je ukazivala na dodatna osjetila. Vidio je kao da gleda mikroskopom, čuo kao uz pomoć roga za nagluhe, a njegovo je pamćenje bilo fotografski popis svega što je vidio i čuo. Znao je, međutim, bolje od ikoga da nije važna činjenica, nego utisak odnosno učinak te činjenice na um. Svaka je činjenica blistavo počivala u njegovu umu, kao znamen poretka i ljepote cjeline.

Njegova sklonost prirodoslovlju bila je organska. Priznao je da se katkad osjeća kao pas tragač ili leopard i da bi, da je bio rođen među Indijancima, bio lovac na krzna. No, sputan kulturom Massachusettsa, odigrao je tu igru u blagom obliku botanike i ihtiologije. Njegova bliskost sa životinjama podsjećala je na ono što Thomas Fuller bilježi o apiologu Butleru: "Ili je on govorio pčelama, ili su pčele govorile njemu." Zmije su mu se uvijale oko nogu, ribe mu plivale u ruke te ih je vadio iz vode; vukao je svisca za rep iz njegove jame i štitio lisice od lovaca. Naš je prirodnjak bio savršeno velikodušan, nije imao tajni: odveo bi vas do čapljina skrovišta, ili čak do svoje najhvaljenije botaničke močvare — možda znajući da je više nikad nećete moći naći, ali ste ipak voljni riskirati.

Nijedan mu koledž nije ponudio diplomu ili profesorsku katedru; nije bio dopisni tajnik, istraživač niti čak član ijedne akademije. Možda su se ta učena tijela pribojavala satire u njegovoj prisutnosti. No malo je tko imao toliko znanja o tajnama i duhu prirode, a nitko u široj i pobožnijoj sintezi. Nije, naime, gajio ni trunke poštovanja spram mnijenja bilo kojeg čovjeka ili skupa ljudi, već je štovao isključivo istinu samu; a kako je posvuda među akademskom čeljadi otkrivao težnju k snishodljivosti, u njemu se stvaralo nepovjerenje. Njegovi su ga sumještani s vremenom počeli štovati i diviti mu se, dok su ga u početku znali samo kao čudaka. Farmeri koji su ga zapošljavali kao mjernika ubrzo su otkrivali njegovu rijetku preciznost i vještinu, njegovo poznavanje njihova zemljišta, stabala, ptica, indijanskih

ostataka i sličnog, što mu je omogućavalo da svakom farmeru kaže više nego što je prije znao o vlastitu posjedu, pa bi ovaj pomalo počeo osjećati kao da g. Thoreau ima veća prava na tu zemlju nego on sâm. Osjećali su i nadmoć čovjeka koji se obraćao svim ljudima s urođenim autoritetom.

Concord obiluje indijanskim ostacima — vršcima strelica, kamenim dlijetima, tučcima i grnčarskim krhotinama, a na riječnoj obali velike gomile ljuštura školjaka i pepela obilježavaju mjesta koja su urođenici pohodili. Te i sve druge okolnosti vezane za Indijanca bile su važne u njegovim očima. Maine je posjećivao poglavito iz ljubavi prema Indijancima. Sa zadovoljstvom je promatrao izradu kanua od kore drveta i okušavao se u njihovu upravljanju na brzacima. Bio je radoznao u vezi s pravljenjem kamenih šiljaka za strelice, a u svojim posljednjim danima zadužio je mladež koja se zaputila prema Stjenjaku da nađe Indijanca koji mu je mogao reći: "Vrijedilo je otići u Kaliforniju to naučiti." Povremeno bi mala skupina Indijanaca Penobscot posjetila Concord i na nekoliko tjedana ljeti razapela šatore na riječnoj obali. Nije se propuštao upoznati s najboljima među njima, premda je dobro znao da je postavljanje pitanja Indijancima jednako ispitivanju dabrova i zečeva. Za svoga posljednjeg posjeta Maineu imao je veliko zadovoljstvo biti s Josephom Polinom, oštroumnim Indijancem iz Oldtowna, koji mu je nekoliko tjedana bio vodičem.

Jednako su ga zanimale sve prirodne činjenice. Dubina njegova zapažanja nalazila je slične zakonitosti u čitavoj prirodi, i ne poznajem nijednog genija koji je tako hitro izvodio opći zakon iz jedne činjenice. Nije bio stručna cjepidlaka. Oko mu je bilo otvoreno za ljepotu a uho za glazbu. Nije ih nalazio tek u rijetkim prilikama, nego gdje god je išao. Najboljom je držao glazbu jednostavnih zvukova i nalazio poetski nagovještaj u brujanju telegrafske žice.

Njegovo pjesništvo moglo je biti dobro ili loše; bez sumnje mu je nedostajala lirska lakoća i tehnička vještina, ali u svojoj duhovnoj percepciji imao je izvor poezije. Bio je dobar čitatelj i kritičar, a njegova prosudba pjesništva bila je temeljita. Nije se mogao prevariti u vezi s prisutnošću ili odsutnošću poetskog elementa u bilo kojoj kompoziciji, a njegova žeđ za istim činila ga je nehajnim, a možda i prezrivim spram površnih ljupkosti. Previđao je mnoge delikatne ritmove, ali bi uočio svaku živu strofu ili stih u knjizi te je dobro znao gdje naći jednak poetski čar u prozi. Bio je tako zaljubljen u duhovnu ljepotu da je sve stvarno zapisane pjesme veoma slabo cijenio. Divio se Eshilu i Pindaru, ali je, kad ih je netko hvalio, kazao da Eshil i Grci opisujući Apolona i Orfeja nisu dali pjesme, barem ne dobre. "Nisu trebali ganuti stabla, nego ispjevati bogovima takvu himnu koja bi im sve njihove stare nazore ispjevala iz glave a nove pustila unutra." Njegovi vlastiti stihovi često su nedotjerani i

manjkavi. Zlato još ne teče čisto, troskavo je i sirovo. Majčina dušica i mažuran još nisu med. No ako mu nedostaje lirske finoće i tehničkih odlika, ako i nema pjesničkog temperamenta, nikad mu ne manjka uzročnih misli, što pokazuje da mu je genij bio nadmoćan talentu. Znao je vrijednost imaginacije kad je riječ o oplemenjivanju i utjesi u ljudskom životu te je rado prevodio svaku misao u simbol. Činjenica koju kažete nema vrijednost, nego samo dojam. Stoga je njegova prisutnost bila poetska, uvijek je dražio znatiželju da dublje spozna tajne njegova uma. Imao je mnogo rezervi, nevoljkost da profanim očima pokaže ono to je u njegovima još bilo sveto, i dobro je znao kako svoje iskustvo zaodjenuti poetskim velom. Svi čitatelji Waldena sjetit će se mitskog zapisa o njegovim razočaranjima:

“Davno sam izgubio psa tragača, konja riđana i grlicu, i još tragam za njima. Mnogim sam putnicima govorio o njima, opisujući njihove putanje i zov na koji se odazivaju. Susreo sam jednog ili dvoje koji su čuli psa i toptanje konja te su čak vidjeli grlicu gdje nestaje iza oblaka; i činilo se da ih toliko čeznu naći kao da su ih sami izgubili.”

Njegove su zagonetke bile vrijedne čitanja, i priznajem da je, ako koji put i ne razumijem takvo izražavanje, ono dapače opravdano. Bogatstvo njegove istine bilo je takvo da nije vrijedilo njegova truda rabiti riječi uzalud. Njegova pjesma pod naslovom “Suosjećanje” otkriva nježnost pod tim troslojnim čelikom stoicizma i intelektualnu istančanost koju ona može pobuditi. Njegova klasična pjesma “Dim” podsjeća na Simonida, ali je bolja od svake Simonidove pjesme. Njegova je biografija u njegovim stihovima. Njegova uobičajena misao pretvara sve njegovo pjesništvo u himnu Uzroku uzrokâ, Duhu koji oživljuje njegov vlastiti i njime vlada:

*Imadoh tek uši, a sluh sada stječem,
Vidim sada, prije imadoh tek oči;
Življah godine, s trenom sad tečem,
Negda tek učih, sad istinu lučim.*

A još i više u ovim religioznim stihovima:

*Upravo sada moj rodni je čas,
Istom sada života mog cvat;
Neću o ljubavi nekazanoj zdvajat,
Koji ni vrlina moja ni želja ne kupi,
Što snubila me mladog i sad me osvaja,
I u večer me ovu dovede da stupim.*

Premda je u njegovu pisanju bilo stanovite razdražljivosti u odnosu spram crkava i svećenstva, bio je on osoba rijetke, blage i posvemašnje religioznosti, osoba nesposobna za ikakvu profanaciju, činom ili mišlju. Naravno, izdvojenost svojstvena njegovu originalnom mišljenju i življenju odvajala ga je i od društvenih religijskih formi. To nije ni za prijekor ni za žaljenje. Aristotel je to odavno objasnio rekavši: "Tko nadmaši svoje sugrađane u kreposti više nije dio grada. Njihov zakon nije za njega, jer je on zakon za sebe." Thoreau je bio iskrenost sâma i svojim je svetim životom mogao učvrstiti vjeru prorokâ u etičke zakone. Bijaše to potvrdno iskustvo koje nije dopuštalo zanemarivanje. Govornik istine, bio je kadar razgovarati nadasve duboko i pomno; bio je vidar rana svake duše, prijatelj koji ne samo da je znao tajnu prijateljstva nego su ga gotovo obožavale one malobrojne osobe koje su mu se utjecale kao ispovjedniku i proroku te poznavale duboku vrijednost njegova uma i velikog srca. Držao je da se bez religije ili neke vrsti predanosti nije nikad postiglo ništa veliko te da zadržtom sektašu to valja imati na umu.

Njegove su vrline, dakako, ponekad odlazile u krajnost. Lako je u neumoljivu zahtjevu za točnom istinom što ga je upućivao svima razabrati izvor one krutosti koja je toga dragovoljnog pustinjaka činila još samotnijim nego što je želio. Sâm savršeno čestit, nije od drugih iziskivao ništa manje. Gadio se zločina, i nikakav ga svjetovni uspjeh u njegovim očima nije mogao pokriti. Prevaru je otkrivao u uglednih i uspješnih osoba jednako žustro kao i u prosjaka, i to s jednakim prezirom. U njegovu je ophođenju bilo takve opasne iskrenosti da su ga njegovi poštovatelji nazivali "onaj strašni Thoreau", kao da je govorio i dok je šutio te je bio prisutan i kad bi se udaljio. Mislim da ga je strogost njegova ideala lišila zdrave dostatnosti ljudskoga društva.

Navada realista da u stvarima nalazi suprotnost njihovoj pojavi navodila ga je da svaku tvrdnju iznese kao paradoks. Stanovita antagonistička navika nagrđivala je njegovo ranije pisanje — retorički trik koji nije sasvim nadrastao u kasnijem pisanju, a sastojao se od toga da bi očitu riječ i misao zamjenjivao njenom potpunom oprekom. Divlje planine i zimske šume veličao je zbog njihova domaćeg zraka, u snijegu i ledu nalazio je sparinu, a divljinu hvalio jer nalikuje Rimu i Parizu. "Bio je tako suh da biste ga mogli nazvati vlažnim."

Sklonost uveličavanju trenutka, iščitavanju svih zakona prirode u jednom predmetu ili jednom spoju koji se nalazi pred očima, dakako, komična je onima koji ne dijele filozofovo shvaćanje identiteta. Za nj nije bilo nečega takvog kao što je veličina. Jezero je bilo mali ocean, Atlantik veliko jezero Walden. Svaku najsitniju činjenicu pripisivao je kozmičkim zakonima. Premda je htio biti pravedan, činilo se da ga progoni stalna pretpostavka kako

današnja znanost s nepravom pretendira na potpunost te bi utvrdio kako su učenjaci propustili izdvojiti stanovitu biljnu vrstu, opisati sjeme ili izbrojati listiće čaške. "To znači", odvratismo, "da te budale nisu rođene u Concordu; ali tko je rekao da jesu? Zadesila ih je neopisiva nesreća da su se rodili u Londonu, Parizu ili Rimu; ali, jadnici, učinili su što su mogli s obzirom na to da nikad nisu vidjeli Batemanovo jezero, Nine-Acre Corner ili jezero Becky Stow; osim toga, zašto si poslan na ovaj svijet negoli da dodaš to iskustvo?"

Da je njegov genij bio samo kontemplativan, bio bi on već sposoban za život, ali sa svojom energijom i praktičnom sposobnošću činio se rođenim za veliki pothvat i zapovijedanje; i toliko žalim zbog gubitka njegovih iznimnih moći djelovanja te ne mogu a da mu kao manu ne pripišem nedostatak ambicije. Uslijed tog je manjka, umjesto da upravlja cijelom Amerikom, bio na čelu berača borovnica. Mljevenje zrnja dobro je za svrhe današnjih mlinarskih carstava, ali na kraju godine to je ipak samo zrnje!

No te slabosti, zbiljske ili prividne, brzo su ciljale u neprestanom rastu jednoga tako krepkog i mudrog duha, koji je svoje poraze zasjenjivao novim trijumfima. Proučavanje prirode bilo je njegov trajni ponos te je nadahnjivalo njegove prijatelje znatiželjom da vide svijet njegovim očima i slušaju o njegovim pustolovinama. Zanimalo ih je sve.

Bilo je u njemu mnogo navlastite otmjenosti, premda se konvencionalnoj otmjenosti rugao. Tako nije mogao podnijeti da čuje zvuk vlastitih koraka, škripu šljunka; i stoga nikad nije od svoje volje hodao cestom, nego po travi, planinama i šumom. Osjetila mu bijahu oštra te je zapažao kako noću sve stambene kuće ispuštaju loš zrak, kao klaonice. Volio je čisti miomiris kokotca. Neke je biljke osobito cijenio, nadasve lopoč, zatim gorčicu, *Mikaniju scandens*, smilje i jedno lipovo drvo koje je posjećivao svake godine dok je bilo u cvatu, sredinom srpnja. Njuh je pri ispitivanju smatrao mjerodavnijim od vida — mjerodavnijim i vjerodostojnijim. Njuh, dakako, otkriva ono što je ostalim osjetilima skriveno. Njime je on otkrivao zemljanost. Uživao je u jeci i govorio da je to gotovo jedina vrsta bliskih glasova koje čuje. Toliko je volio prirodu, toliko je sretan bio u njenoj osami, da je postao silno kivan na gradove i otužnost što su je njihove rafiniranosti i vještine pridavale čovjeku i njegovu prebivalištu. Sjekira je uvijek uništavala njegovu šumu. "Hvala Bogu", govorio je, "da ne mogu posjeći oblake!" "Svakovrsni likovi iscrtani su na plavom tlu tom vlaknastom bijelom bojom."

Prilažem nekoliko rečenica preuzetih iz njegovih neobjavljenih rukopisa, ne samo kao zapise njegovih misli i osjećaja nego zbog njihove snage opisa i književne vrsnoće:

“Poneki dokazi na temelju indicija veoma su snažni, kao kad nađete pastrvu u mlijeku.”

“Klen je mekana riba, a okus joj je nalik posoljenome kuhanom smeđem papiru.”

“Mladić sakupi svoju građu da napravi most do Mjeseca, ili možebit palaču ili hram na zemlji, a sredovječan na koncu odluči od nje izgraditi drvenjaru.”

“Skakavac z-ći.”

“Vilinski konjici krivudaju niz potok Nut-Meadow.” “Šećer nije tako sladak nepcu kao zvuk zdravome uhu.” “Nabacio sam nešto jelova granja, a bogato, jetko pucketanje njegova lišća bijaše za uho poput gorušice, krckanje bezbrojnih regimenti. Mrtva stabla vole vatru.”

“Modrovoljka nosi nebo na svojim leđima.”

“Šarena pjevica leti kroz zeleno lišće kao da će ga zapaliti.”

“Ako želim konjsku strunu da od nje načinim kazaljku svoga kompasa, moram poći u staju; ali strunasti vrabac svojim ostrim okom dopire do puta.”

“Besmrtna voda, živa čak i na površini.” “Vatra je najsnošljivija treća strana.”

“Priroda je stvorila paprat samo zbog lišća, da pokaže što može učiniti na tom području.”

“Nijedno stablo nema tako lijepo deblo i tako krasno podnožje kao bukva.”

“Kako su te lijepe dugine boje dospjele u ljušturu slatkovodne školjke, zakopane u mulju na dnu naše tamne rijeke?”

“Teška su vremena u kojima su dječje cipele iz druge noge.”

“Strogo smo ograničeni na svoje ljude kojima dajemo slobodu.”

“Ničega se ne treba bojati toliko kao straha. Ateizam može utoliko biti mio i samome Bogu.”

“Kakav je značaj stvari koje možeš zaboraviti? Sitna pomisao grobar je cijelog svijeta.”

“Kako možemo očekivati žetvu misli od onoga tko nije imao sjetvu značaja?”

“Darovi mogu biti povjereni samo onome tko može pokazati brončano lice očekivanjima.”

“Tražim da budem rastaljen. Od kovina možete tražiti samo da budu blage prema vatri koja

ih tali. One ne mogu biti blage ni prema čemu drugom.”

Botaničarima je poznat cvijet od istog roda kao naša ljetna biljka zvana smilje iliti srcopuc, kao što je *Gnaphalium*, koji raste na najnepristupačnijim liticama tirolskih planina, kamo se divokoze rijetko odvažuju stupiti, i zbog koje se lovac, namamljen njegovom ljepotom i svojom ljubavi (jer ga švicarske djevojke neizmjereno cijene), penje na litice da ga ubere te ga katkad nađu mrtva u podnožju s cvijetom u ruci. Botaničari ga nazivaju *Gnaphalium leontopodium*, Švicarci pak *Edelweisse*, što znači “plemenita čistoća”. Činilo mi se kao da Thoreau živi u nadi da će ubrati tu biljku, koja mu je po svim pravima pripadala. Razmjeri njegovih izučavanja bili su toliki te iziskuju dugovječnost, i utoliko smo manje bili pripremljeni za njegov nagli nestanak. Ova zemlja još ne zna, ili tek u najmanjoj mjeri zna kako je velikog sina izgubila. Silna je šteta što je otišao usred prekinute zadaće koju nitko drugi ne može dovršiti; u neku je ruku nedostojno za tako plemenitu dušu što je morala napustiti prirodu prije nego što se mogla pokazati svojim bližnjima u punom sjaju. No barem je on zadovoljan. Njegova duša bijaše sazdana za najplemenitije društvo; za svoga je kratkog života iscrpio mogućnosti ovoga svijeta; gdje god ima znanja, gdje god ima vrline, gdje god ima ljepote, on će naći dom.

GRAĐANSKI NEPOSLOH

Svesrdno prihvaćam geslo: "Najbolja je ona vlada koja najmanje vlada", i bilo bi mi drago kad bi se brže i sustavnije provodilo u djelo. Odjelotvoreno, ono se u konačnici svodi na sljedeće, u što također vjerujem: "Najbolja je ona vlada koja uopće ne vlada"; a kad ljudi za nju budu spremni, takvu će vladu i imati. Vlada je u najboljem slučaju tek svrsishodno sredstvo; no većina je vlada najčešće, a sve su ponekad, nesvrsishodne. Prigovori izneseni protiv stajaće vojske, a mnogo ih je, značajni su i zaslužuju prevagu, mogu se iznijeti i na račun stajaće vlade. Stajaća vojska samo je produžena ruka stajaće vlasti. Sama vlada, koja je tek sredstvo što ga je narod odabrao da provede svoju volju, jednako podliježe zlouporabi i izopačivanju i prije no što narod uzmogne putem nje djelovati. Pogledajte sadašnji Meksički rat, djelo razmjerno malobrojnih pojedinaca koji se služe stajaćom vladom kao svojim oruđem; narod u početku, naime, ne bi bio pristao na tu mjeru.

Što je ova američka vlada doli tradicija, iako skorašnja, koja sebe nastoji neoslabljenu prenijeti potomstvu, ali u svakom trenutku gubi nešto od svoje cjelovitosti? Nema ona vitalnost i snagu jednog jedinog živog čovjeka, jer je jedan čovjek može potčiniti svojoj volji. Ona je neka vrsta drvene puške za sam narod. Ali zbog toga nije manje nužna, budući da ljudi moraju imati ovakvu ili onakvu zamršenu mašineriju i čuti njenu buku da bi zadovoljili svoju predodžbu o vlasti. Vlade pokazuju kako se uspješno može ljudima nešto nametnuti, kako to oni čak mogu nametnuti sebi samima, na vlastitu korist. Sjajno je to, moramo svi priznati. No ova vlada nikad nije sama od sebe poduprla neki pothvat, osim žustrinom kojom mu se uklanjala s puta. *Ona* ne čuva slobodu zemlje. *Ona* ne naseljava Zapad. *Ona* ne obrazuje. Značaj svojstven američkom narodu učinio je sve što je postignuto; a bio bi on učinio i nešto više da mu se vlast katkad nije ispriječila. Vlada je, naime, sredstvo kojim bi ljudi rado uz mogli ostaviti jedan drugog na miru; a, kao što je rečeno, kad je najsvrsishodnija, podanike najvećma ostavlja na miru. Trgovina i promet, da nisu poput gume, ne bi nikad mogli preskočiti prepreke što im ih zakonodavci neprestano postavljaju; kad bi se pak o tim ljudima sudilo isključivo po učincima njihovih postupaka, a ne dijelom i na temelju njihovih namjera, zaslužili bi da ih se svrsta i kazni zajedno s onim nevaljalcima koji postavljaju zapreke na prugama.

No, govoreći praktično i kao građanin, za razliku od onih koji sebe nazivaju protivnicima svake vlade, ja ne tražim trenutačno ukidanje vlade, nego *trenutačno* bolju vladu. Neka svatko obznani kakva bi vlada izazivala njegovo poštovanje, i to će biti jedan korak prema

njenom zasnivanju.

Napokon, praktični razlog zbog kojega se većini, jednom kad je moć u rukama naroda, dopušta da vlada i tijekom dugog razdoblja nastavi vladati, nije taj što najvjerojatnije ona ima pravo, niti što se to doima najpravednijim spram manjine, nego taj što je fizički najjača. No vlada u kojoj većina vlada u svim slučajevima ne može se temeljiti na pravdi, čak ni u mjeri u kojoj je ljudi shvaćaju. Zar ne može biti vlade u kojoj o ispravnom i pogrešnom praktički ne odlučuju većine, nego savjest? U kojoj većine odlučuju samo o onim pitanjima na koja je primjenjivo pravilo svrsishodnosti? Mora li građanin ikad makar načas, ili i u najmanjoj mjeri, ustupiti svoju savjest zakonodavcu? Zašto onda svatko ima savjest? Držim da bismo najprije trebali biti ljudi, a tek zatim podanici. Nije poželjno gajiti poštovanje spram zakona toliko kao spram pravičnosti. Jedina obveza koju imam pravo usvojiti jest ta da u svako vrijeme činim ono što smatram ispravnim. S pravom se kaže da udruženja nemaju savjest; no udruženje savjesnih ljudi jest udruženje sa savješću. Zakon nikad nije ljude učinio ni trunčicu pravednijima; zahvaljujući pak tome što ga poštuju, čak se i dobrohotni svakodnevno pretvaraju u dionike nepravde. Uobičajena je i prirodna posljedica nedoličnog poštovanja spram zakona ta da možete vidjeti četu vojnika, pukovnika, satnika, kaplara, redove, nosače baruta i sve ostale kako u zadivljujućem redu marširaju preko brda i dolina u ratove, protiv volje, da, protiv svoga zdravog razuma i savjesti, što taj marš čini uistinu nevjerojatnim i izaziva lupanje srca. Oni ne sumnjaju da sudjeluju u mrskoj raboti, svi su miroljubivo nastrojeni. Pa što su onda oni? Jesu li uopće ljudi? Ili male pokretne utvrde i magazini u službi nekog bezobzirnog vlastodršca? Posjetite vojno brodogradilište i promotrite nekog mornara, od onih kakve svojom crnom magijom može stvoriti američka vlada — puku sjenu i uspomenu na čovječstvo, svata koji je još živ i uspravan položen na odar, a već je, moglo bi se kazati, pokopan s oružjem i uz pogrebnu pratnju, iako, možda,

*Ni doboš ne čusmo, ni pogrebnu notu,
Dok s truplom na bedem hitasmo u stroju;
I ne ču se od vojnika pozdravni plotun
Nad rakom gdje grob je našem heroju.[1]*

Ljudi mahom tako služe državi, ne u prvom redu kao ljudi, nego kao strojevi, svojim tijelima. Oni su stajaća i narodna vojska, tamničari, stražari, pričuvne jedinice itd. U većini slučajeva uopće se slobodno ne služe rasudnom moći ni moralnim osjećajem, nego se srozavaju na razinu drva, zemlje i kamenja; a možda će se moći izraditi i drveni ljudi koji će jednako valjano služiti svrsi. Takvi ne zaslužuju više poštovanja nego ljudi od slame ili grumen blata.

Vrijednost im je jednaka onoj konja i pasa. Pa ipak, upravo takve obično smatraju dobrim građanima. Drugi — kao većina zakonodavaca, političara, pravnika, ministara i dužnosnika — državi služe iznad svega glavom, a budući da rijetko provode ikakva moralna razlikovanja, jednako je vjerojatno da će služiti Vragu, a da to ne *namjeravaju*, kao i Bogu. Sasvim malobrojni, poput junaka, rodoljuba, mučenika, reformatora u pravom smislu riječi i ljudi, služe državi i svojom savješću pa joj se stoga nužno mahom odupiru, a ona s njima obično postupa kao s neprijateljima. Mudar čovjek bit će koristan jedino kao čovjek i neće pristati biti “glina”, “začepiti rupu da zadrži se vjetar”, [2] nego će tu službu prepustiti svome prahu:

Previsoka sam roda vlasništvo da budem,

Nadzirani da budem podređenik

Ili sluga koristan i oruđe puko

Ikoje neovisne države na svijetu. [3]

Onaj tko se posvema daje bližnjima, ovih se doimlje beskorisnim i sebičnim, dok onoga tko im se daje djelomično proglašavaju dobročiniteljem i čovjekoljubom.

Kako se dolikuje čovjeku ophoditi spram ove današnje američke vlade? Moj je odgovor da se ne može s njom povezati a da se ne obeščasti. Ne mogu ni na trenutak kao svoju vladu priznati onu koja je vlada i *robu*.

Svi ljudi priznaju pravo na revoluciju, to jest pravo na uskraćivanje odanosti i otpor vladi kada su njena tiranija i nedjelotvornost velike i neizdržive. No, gotovo svi vele da to sada nije slučaj. No takav je slučaj, misle oni, bio za Revolucije 1775. godine. [4] Kad bi mi netko rekao da je ovo loša vlada jer oporezuje određenu stranu robu koja dolazi u njene luke, zbog toga po svoj prilici ne bih dizao buku, jer mogu i bez nje. Svi strojevi imaju svoje trenje, a moguće je da ono čini dovoljno dobra da bude protuteža zlu. U svakom slučaju, veliko je zlo dizati oko toga prašinu. No kada trenje dobije svoj stroj a tlačenje i lopovluk se organiziraju, ja kažem: dosta je bilo takvog stroja. Drugim riječima, kada šestinu stanovništva naroda koji je naumio postati utočištem slobode čine robovi, a cijelu zemlju pregazi i pokori strana vojska te je podvrgne vojnom zakonu, mislim da nije prerano da se čestit čovjek pobuni i digne revoluciju. Ta je njegova dužnost još preča zbog činjenice da tako pregažena zemlja nije naša, ali da naša jest osvajačka vojska.

Paley, uvriježen autoritet u mnogim moralnim pitanjima, u svome poglavlju o “Dužnosti potčinjavanja građanskoj vlasti” sve građanske obveze tumači načelom svrsishodnosti te u nastavku kaže da “dokle god to iziskuje interes čitavog društva, to jest dokle god se

ustanovljenoj vladi nije moguće oduprijeti ili je promijeniti bez javnih neprilika, volja je Božja pokoravati se ustanovljenoj vladi, i nimalo duže od toga. (...) Ako se to načelo prihvati, pravičnost svakog pojedinačnog slučaja otpora svodi se na izračun količine opasnosti i štete na jednoj strani te vjerojatnosti i troškova zadovoljštine na drugoj.”[5] O tome će, kaže, svatko prosuditi sam za sebe. No čini se da Paley nikad nije promislio o slučajevima na koje načelo svrsishodnosti nije primjenjivo, a u kojima narod, jednako kao i pojedinac, mora izvršavati pravdu, ma koliko ga to stajalo. Ako sam čovjeku koji se utapa istrгнуo dasku, moram mu je vratiti pa makar se i sâm utopio. To bi, prema Paleyju, bilo štetno. No onaj tko u takvom slučaju izgubi svoj život, sačuvati će ga.[6] Ovaj narod mora prestati držati robove i ratovati s Meksikom, makar ga to stajalo opstanka kao naroda.

Nacije se u praksi slažu s Paleyjem, ali misli li itko da Massachusetts čini točno ono što je ispravno u sadašnjoj krizi?

*Drolja od države, kurva u srebrnom ruhu,
Što pridižu joj halje, a duša joj se blatom vuče.*[7]

Pravo govoreći, protivnici reforme u Massachusettsu nisu sto tisuća političara na Jugu, nego sto tisuća ovdašnjih trgovaca i zemljoposjednika, koje više zanimaju trgovina i poljoprivreda nego čovječnost te nisu pripravnici postupati pravedno prema robu i prema Meksiku, *koliko god to stajalo*. Nisam ja u zavadi s udaljenim dušmanima, već s onima koji tu, kod kuće, surađuju i djeluju po nalogu onih daleko, a bez kojih bi potonji bili neškodljivi. Navikli smo govoriti da je većina ljudi nepripremljena, no napredak teče sporo jer nekolicina nije bitno mudrija ili bolja od mnoštva. Nije toliko važno da mnogi budu tako dobri kao vi, koliko da negdje bude neke apsolutne dobrote; jer od to malo kvasa ukvasit će se cijelo tijesto.[8] Ima na tisuće onih koji se mnijenjem svojim protive ropstvu i ratu, pa ipak ne čine ništa da im stanu na kraj; koji sebe smatraju djecom Washingtonovom i Franklinovom, a sjede s rukama u džepovima i govore kako ne znaju što da čine, pa ne čine ništa; koji čak svode pitanje slobode na pitanje slobodne trgovine te spokojno nakon večere iščitavaju posljednje cijene zajedno s najnovijim vijestima iz Meksika i potom možebit zaspu nad obojima. Koja je današnja cijena čestitog čovjeka i rodoljuba? Oni oklijevaju, žale i ponekad upućuju molbe, ali ne čine ništa ozbiljno i djelotvorno. Dobrohotni, čekat će da drugi izliječe zlo, kako oni više ne bi morali žaliti. U najboljem slučaju, kad pravda prođe pokraj njih, oni joj daju jeftin glas, slabašnu pomoć i zažele joj sretan put. Na jednog krepasnog čovjeka dolazi devetsto devedeset devet pokrovitelja kreposti. No lakše je imati posla sa zbiljskim posjednikom nečega nego s njegovim privremenim čuvarom.

Svako glasanje je neka vrsta kocke, poput igre dame ili triktraka, s blagom moralnom primjesom, poigravanje s pravdom i nepravdom, s moralnim pitanjima; a kladenje ga prirodno prati. Karakter glasača ne stavlja se na kocku. Ubacujem svoj glas, možda, kako mislim da je ispravno; ali nije mi životno stalo do toga da pravda prevlada. Voljan sam je prepustiti većini. Ta obveza, dakle, nikad ne nadilazi onu svrsishodnosti. Čak i glasati *za pravdu* ne znači *činiti* išta za nju. Glasanjem samo mlako izražavate svoju želju da bi ona trebala prevladati. Mudar čovjek neće ono pravedno prepustiti milosti slučaja, niti će željeti da ono prevlada posredstvom moći većine. U djelovanju masâ ljudi malo je kreposti. Kad većina naposljetku bude glasala za ukidanje ropstva, bit će to stoga što je spram ropstva ravnodušna, ili zato što je ostalo tek malo ropstva koje svojim glasanjem još može ukinuti. *Oni* će tada biti jedini robovi. Ukidanje ropstva može svojim glasom ubrzati samo onaj tko tim glasom potvrđuje vlastitu slobodu.

Čujem da će se u Baltimoreu ili negdje drugdje održati skup radi izbora kandidata za predsjedništvo, a sudjelovat će mahom urednici i ljudi koji su političari po profesiji; no mislim ja, što ikojem neovisnom, umnom i uglednom čovjeku znači odluka koju će oni donijeti? Nećemo li ipak imati koristi od njegove mudrosti i poštenja? Zar ne možemo računati na poneki neovisan glas? Zar u ovoj zemlji nema mnogo pojedinaca koji ne pohode skupove? Ali ne: vidim da se takozvani ugledni čovjek namah povlači s položaja i očajava nad svojom zemljom, kad bi njegova zemlja imala više razloga da očajava nad njime. Odmah potom prihvaća jednog od tako odabranih kandidata kao jedinog *raspoloživog*, dokazujući time da je on sâm *raspoloživ* za svaki naum dotičnog demagoga. Njegov glas ne vrijedi više no glas bilo kojeg besprincipijelnog stranca ili urođenika plaćenika, koji je možda i kupljen. O, da mi je čovjek koji je *čovjek* i, kao što veli moj susjed, u leđima ima kralježnicu kroz koju ne možete provući ruku! Naša statistika griješi: zavedeno je previše stanovnika. Koliko po četvornom kilometru ove zemlje ima *ljudi*? Jedva ijedan. Zar Amerika ne nudi nikakav poticaj da se ljudi ovdje nastane? Amerikanac se sveo na čudnog svata[9] — čovjeka koji se može prepoznati po razvijenom organu krda te bjelodanom manjku intelekta i radosnog samopouzdanja; kojemu je prva i glavna skrb, čim dođe na svijet, pobrinuti se da ubožnice budu u dobrom stanju i da, prije no što zakonski navuče mladićko ruho, skupi sredstva za potporu mogućih udovica i siročadi; koji se, ukratko, usuđuje živjeti jedino uz pomoć osiguravajućeg društva, koje mu je obećalo dostojan ukop.

Razumije se, nije čovjekova dužnost da se posveti iskorjenjivanju nikakvog pa ni najgolemijeg zla; on se svejednako može dolično baviti drugim stvarima, no dužnost mu je barem oprati od njega ruke i, ako o njemu više ne razmišlja, ne pružati mu praktičnu

potporu. Ako se posvećujem drugim zanimanjima i razmatranjima, moram se, ako ništa drugo, najprije pobrinuti da to ne činim sjedeći na tuđim ramenima. Moram najprije sići s njega kako bi se i on mogao baviti svojim razmatranjima. Pogledajte samo kako li se gruba nedosljednost trpi. Čuo sam gdje neki od mojih sumješтана govore: "Volio bih da mi nalože da pomognem u gušenju ustanka robova ili odmarširam u Meksiko — pa da vidiš bih li pošao"; pa ipak su svi oni, izravno svojom odanošću, a tako i, barem neizravno, svojim novcem, osigurali zamjenu. Vojniku koji odbija služiti u nepravednom ratu plješču oni koji ne odbijaju podržavati nepravednu vladu koja vodi rat; plješču mu oni na čije se postupanje i autoritet on ne obazire i omalovažava ih; kao da se država kaje do tog stupnja da unajmljuje nekog da je bičuje dok ona griješi, ali ne do tog stupnja da se makar na trenutak okane griješenja. Tako smo svi, u ime poretka i građanske vlasti, naposljetku primorani odati počast vlastitoj niskosti i poduprijeti je. Nakon početnog crvenjenja zbog grijeha nastupa ravnodušnost; a iz nečeg amoralnog on postaje tako reći nemoralan i ne posve nepotreban životu kakav vodimo.

Najraširenija i najčešća zabluda iziskuje najnesebičniju vrlinu da je podupre. Blagom prijekoru kojemu je vrlina rodoljublja obično podložna najvjerojatnije će biti izvrgnuti oni plemeniti. Oni koji, premda ne odobravaju njenu narav i mjere, nekoj vladi ipak iskazuju odanost i podršku, nedvojbeno su njeni najsavjesniji podupiratelji i otuda često najozbiljnije prepreke reformi. Neki zahtijevaju od države da raskine Uniju, da zanemari predsjednikove zahtjeve.[10] Zašto je ne raskinu sami — uniju između sebe i države — i odbiju uplaćivati svoj doprinos u njenu blagajnu? Ne stoje li oni u istom odnosu spram države kao država spram Unije? I nisu li isti razlozi koji su spriječili državu da se odupre Uniji spriječili i njih da se odupru državi?

Kako se čovjek može zadovoljiti time da naprosto gaji neko mišljenje i da uživa u njemu? Ima li u tome ikakva uživanja ako je njegovo mišljenje da je ojađen? Ako vas susjed prevari za jedan jedini dolar, vi ne mirujete zadovoljni spoznajom da vas je prevario, ili govorom kako vas je prevario, ili čak zahtjevom da vam isplati što vam pripada, nego smjesta poduzimate djelotvorne korake da dođete do punog iznosa i pobrinete se da vas više nikad ne prevare. Djelovanje iz načela, opažanje i provođenje pravde, mijenja stvari i odnose; ono je suštinski revolucionarno i ne podudara se u cijelosti s bilo čim što je bilo. Ono ne razdvaja samo države i crkve, razdvaja i obitelji, štoviše unosi razdor u *pojedince*, dijeleći ono dijabolično u njemu od božanskog.

Nepravedni zakoni postoje: hoćemo li se zadovoljiti time da im se pokoravamo ili ćemo ih

nastojati popraviti, a pokoravati im se dok u tome ne uspijemo, ili ćemo ih smjesta prekršiti? Ljudi općenito, pod vlašću kao što je ova, misle da trebaju čekati dok ne uvjere većinu da je promijeni. Misle da bi, ako se odupru, lijek bio gori od zla. No mana je same vlade u tome što lijek jest gori od zla. *Ona* ga čini gorim. Zašto nije sklonija predvidjeti i omogućiti reformu? Zašto ne njeguje svoju mudru manjinu? Zašto jauče i odupire se prije no što je povrijeđena? Zašto ne ohrabruje svoje građane da budno vrebaju na njene greške i *čine* bolje no što bi ona htjela od njih? Zašto uvijek raspinje Krista, izopćuje Kopernika i Luthera, a Washingtona i Franklina proglašuje pobunjenicima?

Čovjek bi pomislio da je promišljeno i praktično nijekanje njenog autoriteta jedini prijestup s kojim vlast nikad nije računala; zašto inače za to nije predvidjela konačnu, prikladnu i razmjernu kaznu? Ako čovjek koji nema svojine samo jednom odbije zaraditi devet šilinga za državu, strpaju ga u zatvor na razdoblje koje ne ograničava nijedan meni poznat zakon, a određeno je samo uviđavnošću onih koji su ga tamo stavili; no ako državi ukrade devedeset puta devet šilinga, ubrzo ga opet puštaju na slobodu.

Ako je nepravda dio nužnoga trenja vladinog stroja, neka bude, neka bude; ono će možda nestati, a stroj će se sigurno pohabati. Ako vlast ima oprugu, koloturnik, uže ili polugu isključivo za sebe, onda možda možete razmišljati o tome neće li lijek biti gori od zla; no ako je takve naravi da joj trebate vi kao dionik nepravde, onda kažem, prekršite zakon. Neka vaš život bude protutrenje koje će zaustaviti stroj. Na meni je da se u svakom slučaju pobrinem za to da ne budem pri ruci krivdi koju osuđujem.

Koliko je do usvajanja mjera što ih je država predvidjela za ispravljanje zla, ja za takve mjere ne znam. One zahtijevaju previše vremena, a čovjekov će život minuti. Imam ja drugog posla. Nisam na ovaj svijet došao poglavito stoga da ga učinim dobrim mjestom za život, nego da u njemu živim, bilo dobro ili loše. Čovjek ne mora učiniti sve, nego nešto; a budući da ne može učiniti sve, nepotrebno je da *nešto* učini pogrešno. Nije na meni da upućujem molbe guverneru ili zakonodavstvu, ništa više no što je na njima da ih upućuju meni; ako bi se pak oni oglušili o moju molbu, što bih onda trebao činiti? No država za takav slučaj nije predvidjela nikakvo rješenje: sam njen ustav je zlo. Možda se čini grubim, tvrdoglavim i nepomirljivim, ali to znači odnositi se s krajnjom ljubaznošću i krajnjim obzirom spram jedinog duha koji takvo što umije cijeniti i zaslužuje. Tako je sa svim promjenama nabolje, poput rođenja i smrti, koje izazivaju grčeve u tijelu.

Ne oklijevam reći da bi oni koji sebe nazivaju abolicionistima trebali smjesta, i osobno i imovinski, povući svoju potporu vladi Massachusettsa i ne čekati da sastave većinu od

jednog čovjeka, prije no što omoguće pravdi da prevlada putem njih. Mislim da je dovoljno ako imaju Boga na svojoj strani, ne čekajući drugog. K tome, svatko tko je pravičniji od svojih bližnjih već tvori većinu od jednog čovjeka.

S ovom američkom vladom, ili njenim predstavnikom, vladom svoje države, susrećem se izravno, licem u lice, jednom godišnje — ne više — u osobi njenog poreznika; to je jedini način na koji je čovjek u mom položaju nužno sreće; a ona tada kaže izričito: priznaj me; najjednostavniji pak, najdjelotvorniji i u sadašnjem sklopu okolnosti najneophodniji način ophođenja prema njoj u tom pogledu, izražavanja vlastita malog zadovoljstva i ljubavi prema njoj, jest tada je zanimljati. Upravo je moj uljudni susjed, ubirač poreza,[11] čovjek s kojim imam posla — jer, napokon, u sporu sam s ljudima a ne s poveljom — a on je svojevoljno izabrao da bude vladin zastupnik. Kako će on ikad valjano spoznati što jest i što čini kao službenik vlade, ili kao čovjek, dok ne bude primoran razmotriti hoće li prema meni, svome susjedu kojega poštuje, postupati kao prema susjedu i dobrohotnom čovjeku ili kao prema manijaku i remetitelju mira, te vidjeti može li preko te zapreke svome dobrosusjedstvu prijeći bez neke grublje i naglije misli ili riječi koja bi odgovarala njegovu djelovanju. Dobro znam da bi, ako bi tisuću, ako bi stotinu, ako bi desetero ljudi koje mogu imenovati — ako bi samo desetero čestitih ljudi — da, ako bi *jedan* ČESTIT čovjek u ovoj državi Massachusettsu *prestao držati robove*, doista se povukao iz tog partnerstva i zbog toga završio u okružnom zatvoru, da bi to značilo ukidanje ropstva u Americi. Jer nije važno kako se sitnim mogao doimati početak: ono što je jednom dobro učinjeno, učinjeno je završeno. No mi radije govorimo o tome: kažemo da je to naše poslanje. Reforma u svojoj službi ima desetke novina, ali nijednog čovjeka. Kad bi moj cijenjeni susjed, državni poslanik[12] koji će svoj život posvetiti rješavanju pitanja ljudskih prava u Skupštinskoj komori, postao zatvorenikom Massachusettsa, ta država koja tako gorljivo prebacuje grijeh ropstva na svoju sestru — premda svoj spor s njome trenutačno može temeljiti samo na jednom činu negostoljubivosti — zakonodavstvo ne bi iduće zime posve odbacilo taj predmet.

Pod vladom koja bilo koga nepravедno zatvara, pravo mjesto za pravednog čovjeka također je zatvor. Dolično mjesto u današnje doba, jedino mjesto što ga je Massachusetts osigurao za svoje slobodnije i ne toliko malodušne duhove, jesu njegovi zatvori, gdje ih država vlastitim aktom isključuje i zaključava, kao što su oni svojim načelima već isključili same sebe. Upravo će ih ondje naći i odbjegli rob, i uvjetno pušteni meksički zatvorenik i Indijanac koji je došao zauzeti se protiv krivde učinjene njegovome narodu; na tome izdvojenom, ali slobodnijem i časnijem tlu, kamo država smješta one koji nisu s njom, nego su *protiv* nje — jedinoj kući u ropskoj državi koju slobodan čovjek može časno nastanjivati. Svatko tko misli da će se

njegov utjecaj ondje izgubiti, da njegov glas više neće dopirati do ušiju države, da neće biti kao neprijatelj unutar njenih zidova, ne zna koliko je istina jača od zablude niti koliko se rječitije i djelotvornije protiv nepravde može boriti onaj tko je ponešto iskusio na vlastitoj koži. Ubacite cijeli svoj glas, ne tek komadić papira, nego sav svoj utjecaj. Manjina je nemoćna dokle god se prilagođuje većini, tada nije čak ni manjina; ali postaje nezadrživa kad zapne svom težinom. Ako je alternativa držati sve pravedne ljude u zatvoru ili odustati od rata i ropstva, država neće oklijevati u izboru. Kad ove godine tisuću ljudi ne bi platilo porez, to ne bi bila nasilna i krvava mjera, kao što bi bila da ga plate i time omogućući državi da provodi nasilje i prolijeva nedužnu krv. To je zapravo definicija miroljubive revolucije, ako je takva uopće moguća. Ako me poreznik ili bilo koji javni službenik upita, kao što je jedan učinio: "Ali što da učinim?", moj odgovor glasi: "Ako uistinu želiš nešto učiniti, daj otkaz." Kad je podanik uskratio odanost a službenik dao otkaz, revolucija je izvedena. No, pretpostavimo čak da krv i potekne. Ne događa li se svojevrsno krvoproliće i kad savjest biva ranjena? Kroz tu ranu isteknu čovjekovo zbiljsko čovjštvo i besmrtnost te on iskrvari na vječnu smrt. Vidim kako ta krv sada teče.

Razmotrio sam zatvaranje prijestupnika a ne zapljenu njegove imovine — iako oboje služi istoj svrsi — zato što oni koji zagovaraju najčišću pravdu, pa su otuda za iskvarenu državu i najopasniji, obično nisu proveli previše vremena u gomilanju svojine. Takvima je država od razmjerno slabe koristi, a malen porez po svoj će se prilici činiti pretjeranim, osobito ako su za nj primorani zarađivati radom vlastitih ruku. Kad bi postojao netko tko bi živio uopće se ne služeći novcem, sama država bi oklijevala tražiti ga od njega. Ali bogataš — bez zazornih usporedbi — uvijek sebe prodaje ustanovi koja ga čini bogatim. Apsolutno govoreći, što više novca, to manje vrline; jer novac se postavlja između čovjeka i njegovih ciljeva i ostvaruje ih za njega, a zacijelo nije bila velika vrлина steći ga. On uklanja brojna pitanja na koja bi se on inače morao potruditi da odgovori, dočim je jedino novo pitanje što ga postavlja teško, ali suvišno: kako ga potrošiti. Tako mu njegovo moralno tlo izmiče pod nogama. Izgledi za življenje umanjuju se srazmjerno povećanju onoga što nazivamo "sredstvima". Najbolje što bogat čovjek može učiniti za svoju kulturu jest nastojati provesti u djelo naume koje je gajio dok je bio siromašan. Krist je herodovcima odgovorio u skladu s njihovim dometom.

"Pokažite mi porezni novac", kazao je — na što je jedan izvadio denar iz džepa — ako se služite novcem s carevim likom, koji je on pustio u opticaj i dao mu vrijednost, to jest ako *pripadate* državi i rado uživate u blagodatima careve vlasti, onda mu platite nešto njegovoga kad on to zatraži; "Podajte caru carevo, a Bogu Božje"[13] — i tako ih je ostavio u nedoumici glede toga što je čije, jer oni to i nisu željeli znati.

Kad razgovaram s najslobodnijima od svojih susjeda, primjećujem da, što god oni mogli kazati o važnosti i ozbiljnosti toga pitanja te o svojoj skrbi za javni mir, stvar se svodi na to da se ne mogu lišiti zaštite postojeće vlade te strepe pred posljedicama što bi ih neposlušnost prema njoj imala za njihovu imovinu i obitelj. Koliko je do mene, ne bih volio misliti da se ikako oslanjam na zaštitu države. No, ako zaniječem autoritet države kad mi uruči porezni račun, ubrzo će mi oduzeti i stratiti svu imovinu te tako meni i mojoj djeci prirediti beskonačne muke. Teško je to razriješiti. Čovjeku je utoliko nemoguće živjeti pošteno i u isto vrijeme udobno u izvanjskom pogledu. Neće se isplatiti gomilati imutak, jer će on bez daljnjega opet nestati. Morate uzeti neko mjesto u najam ili se naseliti na zemlji bez vlasnika, uzgojiti sitan urod i ubrzo ga pojesti. Morate živjeti u sebi i ovisiti o samom sebi, vazda ututkani i spremni za pokret, bez mnogo obveza. Čovjek se može obogatiti i u Turskoj bude li u svakom pogledu dobar podanik turske vlade. Konfucije je kazao: "Ako se državom upravlja prema načelima razuma, siromaštvo i bijeda predmet su sramote; ako se državom ne upravlja prema načelima razuma, predmet sramote su bogatstva i časti." [14] Ne: dokle god ne poželim da me Massachusetts štiti i u nekoj udaljenoj južnjačkoj luci, gdje je moja sloboda ugrožena, odnosno dokle god sam isključivo nakan miroljubivo podizati vlastito imanje kod kuće, mogu sebi priuštiti da Massachusettsu uskratim odanost i pravo na moju svojinu i život. U svakom me smislu manje stoji izvrgnuti se kazni zbog neposluha državi nego joj se pokoriti. U takvom bih se slučaju osjećao manje vrijednim.

Prije nekoliko godina država mi se obratila u ime Crkve i naložila mi da platim stanovit iznos za uzdržavanje svećenika na čije je propovijedi odlazio moj otac, ali ja sâm nikad. "Plati", rekla je, "ili u rešt." Odbio sam platiti. No, nažalost, netko drugi našao je uputnim da plati. Nisam shvaćao zašto bi učitelj trebao plaćati porez da uzdržava svećenika, a ne svećenik učitelja, jer ja nisam bio državni učitelj, nego sam se uzdržavao dobrovoljnim prilozima. Nisam shvaćao zašto prosvjetna ustanova ne bi podnijela svoj porezni račun, pa da je država u tome podupire, baš kao i Crkva. Međutim, na zahtjev gradskih vijećnika izvolio sam sročiti otprilike ovakvu pismenu izjavu: "Na znanje svima, ja, Henry Thoreau, ne želim da me se smatra članom ikoje korporacije kojoj se nisam priključio." Tu sam izjavu predao gradskom bilježniku, koji je i sada ima. Uvidjevši time kako ne želim da me se smatra pripadnikom te crkve, država više nikad nije preda me postavila sličan zahtjev, iako je rekla da se tom prilikom mora držati svoje izvorne postavke. Da sam ih znao imenovati, bio bih se tada potanko ispisao iz svih društava u koja se nikad nisam upisao, ali nisam znao gdje da nađem potpun popis.

Šest godina ne plaćam glavarinu. Jednom su me zbog toga zatvorili, na jednu noć, i dok sam

promatrao zidove od čvrstoga kamena, gotovo metar debele, i željezne rešetke koje su propuštale svjetlost, nisam mogao a da me ne osupne glupavost te ustanove koja je sa mnom postupala kao da sam zgoljno meso, krv i kosti koje se može staviti pod ključ. Išćuđavao sam se nad time kako je naposljetku zaključila da je to najbolji način na koji me može upotrijebiti te nikad nije pomislila da se nekako okoristi mojim uslugama. Uvidjeh da, ako između mene i mojih sumješšana postoji kameni zid, ima jedan preko kojega je još teže popeti se ili probiti ga e da bi oni postali slobodni kao ja. Nisam se ni na trenutak osjetio zatočenim, a zidovi su me se doimali kao silno traćenje kamena i žbuke. Osjećao sam kao da sam jedini ja od svih svojih sumješšana platio porez. Oni bjelodano nisu znali kako postupiti sa mnom te su se ponijeli neodgojeno. Svaka prijetnja i svaka laska bile su nepromišljene, jer su mislili da mi je glavna želja stajati s druge strane toga kamenog zida. Mogao sam se samo smiješiti videći kako revno zaključavaju vrata za mojim meditacijama, koje su ih pratile i vani bez smetnja i zapreka, a opasni su u svemu bili jedino oni. Budući da nisu mogli dohvatiti mene, odlučili su kazniti moje tijelo; baš kao što dječaci, ako ne mogu navaliti na onog na koga su srditi, zlostavljaju njegova psa. Uvidio sam da je država slaboumna, da je bojažljiva poput usidjelice sa srebrninom i da ne razlikuje prijatelje od dušmana, pa sam izgubio sve preostalo poštovanje spram nje i sažalijevao je.

Tako se država nikad hotimice ne suprotstavlja čovjekovu intelektualnom ili moralnom osjećanju, nego samo njegovom tijelu, njegovim osjetilima. Ona nije oboružana nadmoćnom pameću ili poštenjem, nego nadmoćnom fizičkom snagom. Ja nisam rođen da budem prisiljavan. Disat ću po vlastitom nahođenju. Pa da vidimo tko je jači. Kakvu snagu ima mnoštvo? Prisiljavati me mogu samo oni koji se pokoravaju višim zakonima nego ja. Oni me prisiljavaju da postanem poput njih. Ne čujem za *ljude* što ih gomile *sile* da žive ovako ili onako. Kakav bi to život bio? Kad se namjerim na vlast koja mi kaže: "Pare ili život", zašto bih hitao dati joj novac? Može bit je u silnom škripcu te ne zna što činiti: ja joj tu ne mogu pomoći. Mora pomoći sama sebi, činiti kao što ja činim. Ne vrijedi cmizdriti zbog toga. Nisam ja odgovoran za uspješan rad društvenoga stroja. Nisam sin tog strojara. Uočavam da žir i kesten, kad padnu jedan kraj drugog, ne ostaju nepokretni da bi jedan drugom oslobodili put, nego se svak pokorava svojim zakonima te niču, rastu i cvjetaju najbolje što umiju, dok jedan može bit ne zasjeni i ne uništi drugog. Ako ne može živjeti u skladu sa svojom naravi, biljka umire; a tako je i s čovjekom.

Noć u zatvoru bila je nešto novo i prilično zanimljivo. Kad sam ušao, zatvorenici u košuljama uživali su na ulazu u čavrljanju i večernjem zraku. No tamničar je kazao: "Hajde, momci, vrijeme je da zaključamo", pa su se raspršili te sam začuo zvuk koraka koji se vraćaju u

prazne sobe. Tamničar mi je mogao sobnog druga predstavio kao "prvorazrednog momka i pametnog čovjeka". Kad su vrata bila zaključana, pokazao mi je gdje da objesim šešir i kako se on ondje snalazi. Prostorije su se krećile jednom mjesečno, a ova je, ako ništa drugo, bila najbježišta, najjednostavnije namještena i vjerojatno najubavija soba u gradu. Naravno, želio je znati odakle sam i što me onamo dovelo; odgovorivši mu, upitao sam ga kako je on došao tamo, predmnijevajući, dakako, da je čestit čovjek, a s obzirom na ovaj svijet vjerujem da je to i bio. "Pa", reče, "optužuju me da sam zapalio žitnicu, ali nisam." Koliko sam uspio ustanoviti, po svoj prilici legao je u žitnici pijan, zapalio lulu i tako je žitnica izgorjela. Slovio je za pametno čeljade, čamio je ondje već tri mjeseca čekajući suđenje i morao čekati još toliko; ali bio se već posve udomaćio i bio je zadovoljan, jer je imao besplatan smještaj i smatrao je da s njim dobro postupaju.

On je zauzeo jedan prozor a ja drugi; i uvidjeh da čovjeku, ako ondje ostane dugo, glavni posao biva gledati kroz prozor. Ubrzo sam iščitao sve pamflete koji su ondje ostali, istražio mjesta kroz koja su prijašnji zatvorenici bježali i na kojima je rešetka bila prepiljena te saslušao priče o raznim zatvorenicima u toj prostoriji; ustanovio sam, naime, da je čak i ovdje bilo priča i govorkanja koja nikad nisu kolala izvan zatvorskih zidova. Vjerojatno je to jedina kuća u gradu gdje se sastavljaju stihovi, koji se poslije tiskaju u vidu okružnice, ali se ne objavljuju. Pokazao mi je poduži niz stihova ispisanih rukom mladića zatečenih u pokušaju bijega, koji su se osvetili pjevajući ih.

Iscijedio sam iz svoga druga sve što sam mogao iz straha da ga više neću vidjeti; no on mi je na koncu pokazao moj ležaj i prepustio mi da utrnem svjetiljku.

Odležati ondje jednu noć nalikovalo je putovanju u daleku zemlju kakvu se nikad nisam nadao vidjeti. Činilo mi se da nikad prije nisam čuo odbijanje gradskoga sata, kao ni večernje zvuke sela, jer smo spavali uz otvorene prozore, koji su bili s unutarnje strane rešetke. Gledao sam tako svoje rodno selo u svjetlu srednjega vijeka, naš se Concord pretvorio u tok Rajne, a preda mnom su promicale vizije vitezova i zamkova. S ulica sam čuo glasove drevnih purgara. Bio sam nehотиčan promatrač i slušatelj svega što se radilo i govorilo u kuhinji susjedne gostionice, što mi je bilo posve novo i rijetko iskustvo. Svoje rodno mjesto gledao sam iz veće blizine. Bio sam posvema u njemu. Nikad prije nisam vidio njegove ustanove. Ovo je jedna od njegovih navlastitih ustanova, jer u pitanju je glavni grad kotara. Počeo sam shvaćati njegove stanovnike.

Ujutro su nam doturili doručak kroz rupu u vratima, u dugoljastim, četvrtastim limenim posudama izrađenima po mjeri, u kojima su bili vrč čokolade, crni kruh i željezna žlica. Kad

su opet došli po posuđe, neiskusan kakav sam bio, vratio sam kruh koji mi je ostao; no moj ga je drug dograbio i rekao mi da ga trebam spremi za ručak ili večeru. Ubrzo potom pustili su ga da ide kositi na obližnje polje, kamo je odlazio svakoga dana i nije se vraćao prije podneva; i tako me pozdravio, rekavši kako sumnja da će me ponovno vidjeti.

Kad sam izašao iz zatvora — budući da se netko umiješao i platio taj porez — nisam opazio one velike promjene kakve se obično dogode onome koga zatvore u mladosti, a izađe teturajući i sjedokos; no ipak se u mojim očima zbila promjena — u gradu, državi i zemlji — veća od one koju bi moglo izazvati samo vrijeme. Još sam razgovjetnije vidio državu u kojoj sam živio. Vidio sam u kojoj se mjeri u ljude među kojima živim mogu pouzdati kao u dobre susjede i prijatelje, vidio da su prijatelji samo dok sve ide po dobru, da nisu odveć odlučni postupati ispravno, da sa svojih predrasuda i praznovjerja pripadaju rasi različitoj od mene, jednako kao Kinezi i Malajci; da se u svojim žrtvama za čovječanstvo ne izlažu pogiblima, čak ni po svoj imutak; da, napokon, nisu tako plemeniti, nego s lopovom postupaju kao što je on postupio s njima i nadaju se, na temelju stanovitih izvanjskih obreda i nekoliko molitvi, kao i povremenog stupanja određenim nezavojitim, premda beskorisnim putom, spasiti svoju dušu. Možda time grubo sudim o svojim susjedima; vjerujem, naime, da mnogi među njima nisu svjesni da u svome selu imaju ustanovu kao što je zatvor.

Nekoć je u našem selu bio običaj da siromašnog dužnika kad izađe iz zatvora poznanici pozdrave gledajući ga kroz prste, prekrizene tako da dočaraju rešetke zatvorskog prozora: “Kako je?” Moji me susjedi nisu tako pozdravili, nego su najprije gledali mene a onda jedan drugoga, kao da sam se vratio s dugog putovanja. U zatvor su me strpali dok sam išao postolaru po popravljenu cipelu. Kad su me sutradan ujutro pustili krenuo sam to obaviti pa se, nazuvši rečenu cipelu, priključio beračima borovnica koji su nestrpljivo čekali da ih povedem; i za pola sata — jer konj je ubrzo bio osedlan — zatekao sam se usred polja borovnica, na jednom od naših najviših bregova, tri kilometra daleko, a države nigdje na vidiku.

To je cijela pripovijest “Mojih zatvora”. [15]

Nikad nisam odbio platiti cestarinu, jer želim biti dobar susjed koliko i loš podanik; koliko je pak do uzdržavanja škola, upravo dajem svoj obol u obrazovanju zemljaka. Ne odbijam ja to platiti porez zbog neke posebne stavke na poreznom listu. Naprosto želim uskratiti odanost državi, odista se povući i kloniti je se. Ne marim pratiti put svog dolara, sve kad bih i mogao, dokle god se njime ne kupi čovjek ili puška koja će ga ubiti — dolar je nedužan — ali mi je stalo do toga da pratim učinke svoje odanosti. Zapravo državi mirno objavljujem rat, na svoj

način, premda ću iz nje i dalje izvlačiti svaku korist i prednost koju mogu, kao što je i uobičajeno u takvim slučajevima.

Ako drugi plate porez koji se potražuje od mene, zbog stanovitog razumijevanja za državu, oni čine samo ono što su već učinili u vlastitom slučaju, ili bolje kazano potpomažu nepravdi više no što država zahtijeva. Ako taj porez plaćaju zbog pogrešno shvaćene skrbi za oporezovanoga, da mu spase imovinu ili spriječe njegov odlazak u zatvor, to je stoga što nisu mudro promislili o tome dokle dopuštaju osobnim osjećajima da se upleću u javno dobro.

Takav je, dakle, moj trenutačni položaj. No, čovjek u takvom slučaju ne može biti suviše na oprezu, da mu djelovanje ne bi postalo pristrano zbog samovolje ili nedoličnog obzira spram tuđeg mišljenja. Neka se pobrine da čini ono što dolikuje njemu i danom trenutku.

Katkad pomislim: ma, dobrohotni su ti ljudi, samo su neznalice; činili bi bolje da znaju kako: čemu kinjiti ljude da se prema tebi ponašaju kako nisu skloni? No opet pomislim, to nije razlog s kojeg bih ja trebao postupati kao što postupaju oni i dopuštati da drugi trpe mnogo veću muku drugačije vrste. I opet, gdje kad kažem samom sebi: kad milijuni ljudi, bez žara, bez zlih namjera, bez ikakva osobnog osjećaja, od tebe traže samo nekoliko šilinga, bez mogućnosti — takav im je ustroj — da povuku ili izmijene svoje trenutačno potraživanje, i bez mogućnosti s tvoje strane da se utekneš drugim milijunima, čemu se izvirgavati toj nadmoćnoj surovoj sili? Ne opireš se tako tvrdoglavo hladnoći i gladi, vjetrovima i valovima; ima tisuću sličnih nužda kojima se mirno potčinjavaš. Ne guraš glavu u vatru. No, upravo u mjeri u kojoj tu silu ne smatram sasvim živinskom, nego dijelom i ljudskom, te držim da sam s tim milijunima povezan kao s milijunima ljudi, a ne kao s pukim surovim ili neživim bićima, vidim da je, prvo i trenutačno, moguć njihov priziv njihovome Tvorcu i, drugo, priziv sebi samima. No, ako namjerno gurnem glavu u vatru, priziv vatri ili Tvorcu vatre ne dolazi u obzir te mogu kriviti jedino sebe sama. Kad bih se mogao uvjeriti da imam ikakva prava biti zadovoljan ljudima kakvi jesu i sukladno tome s njima postupati, a ne u skladu, u nekim pogledima, sa svojim zahtjevima i očekivanjima kakvi bismo oni i ja imali biti, onda bih, kao dobar musliman i fatalist, trebao nastojati biti zadovoljan stvarima kakve jesu i govoriti da je to volja Božja. A ponad svega postoji ta razlika između odupiranja tome i čisto živinskoj ili prirodnoj sili, koja se nahodi u tome da se onom prvome mogu oduprijeti s određenim uspjehom; ali ne mogu očekivati da ću, poput Orfeja, mijenjati narav stijenja, drveća i zvijeri.

Ne želim se prepirati ni s kojim čovjekom ili narodom. Ne želim cjepidlačiti, praviti istančana razlikovanja ili se postavljati kao bolji od svojih susjeda. Prije tražim, mogao bih reći, izliku za prilagođavanje zakonima ove zemlje. Itekako sam spreman prilagoditi im se.

Štoviše, imam razloga sumnjičiti sebe sama u tom pogledu; i svake godine, kad navrati poreznik, ja sam voljan preispitati postupke i položaj savezne i državne vlade, kao i duh naroda, ne bih li otkrio izliku za prilagodbu.

Ljubit nam je kano roditelje zemlju svoju;

Ako pak ikad ljubav nam i mar

Ustegnu se čast joj iskazat,

Štovat moramo djela i dušu

Učit savjesti i vjeri,

A ne želji za vlašću i blagodat.[16]

Vjerujem da će država uskoro biti kadra oduzeti mi sav posao takve vrste iz ruku, pa onda neću biti ništa bolji rodoljub od svojih zemljaka. Gledano s nižeg motrišta, Ustav je, uza sve svoje mane, vrlo dobar; zakon i sudovi zavređuju svako poštovanje; čak su i ova država i ova američka vlada u mnogom pogledu dragocjene i dostojne divljenja te im valja biti zahvalan, kao što su ih već mnogi opisali; no gledano s malo višeg motrišta, onakve su kakvima sam ih ja opisao; gledano pak s još višeg i najvišega, tko će reći što su i jesu li uopće dostojne pogleda i razmišljanja?

Vlast me se, međutim, ne tiče osobito te ću joj posvetiti što je manje moguće misli. Nema mnogo trenutaka u kojima živim pod nekom vlašću, čak i na ovom svijetu. Ako je čovjek slobodan u mišljenju, u mašti, u uobrazilji, pa mu se ono što *nije* nikad zadugo ne nadaje kao da *jest*, nerazumni ga vladari i reformatori nikad ne mogu kobno omesti.

Znam da većina misli drukčije od mene; no oni kojima je život zvanjem posvećen izučavanju tih ili srodnih tema zadovoljavaju me slabo koliko i svi drugi. Budući tako uklopljeni u ustanovu, državnici i zakonodavci nikad je ne sagledaju razgovijetno i ogoljeno. Govore o pokretanju društva, a izvan njega nemaju odmorišta. Mogu to biti ljudi s određenim iskustvom i sposobnošću razlikovanja, a bez sumnje su iznašli dosjetljive, čak vrlo korisne sustave, na čemu smo im iskreno zahvalni; no sva njihova domišljatost i korisnost skućene su unutar granica ne osobito širokih. Skloni su zaboraviti da svijetom ne vladaju politika i svrsishodnost. Webster nikad ne zadire iza vlasti te stoga ne može mjerodavno o njoj govoriti. Njegove su riječi mudre onim zakonodavcima koji ne razmatraju nikakvu suštinsku reformu u postojećoj vladi, no za mislioce i one koji donose zakone za sva vremena on na taj predmet nije niti bacio pogled. Poznajem takve čija bi spokojna i mudra promišljanja na rečenu temu ubrzo razotkrila granice raspona i prijemчивosti njegova uma. Ipak, u usporedbi s jeftinim uvjerenjima većine reformatora te s još jeftinijom mudrošću i rječitošću

političara općenito, njegove su riječi gotovo jedine razumne i vrijedne te zahvaljujemo nebesima na njemu. Naspram njih on je uvijek snažan, originalan i nadasve praktičan. No ipak se ne odlikuje mudrošću, nego razboritošću. Odvjetnikova istina nije Istina nego dosljednost, ili dosljedna svrsishodnost. Istina je uvijek u skladu sa sobom i nije joj glavna zadaća razotkriti pravdu koja je spojiva s počinjanjem krivde. On bez daljnega zaslužuje ime što mu ga dodjeljuju: Branitelj Ustava. Udarci koje zadaje zapravo su samo obrambeni. On nije vođa, nego sljedbenik. Njegovi su vođe ljudi iz '87.[17] "Nikad nisam nastojao", kaže on, "nikad ne kanim nastojati, nikad nisam podupirao nastojanje niti mislim podupirati nastojanje da se naruši izvorno sklopljeni sporazum sukladno kojemu su razne države stupile u savez". Misleći ipak na ustavno odobravanje ropstva, on veli: "Budući da je to dio izvornog sporazuma — neka bude." Unatoč osobitom oštroumlju i sposobnosti, nesposoban je izdvojiti neku činjenicu iz njenih puko političkih odnosa i promatrati je kao apsolutno raspoloživu za intelekt — što, recimo, dolikuje danas u Americi činiti čovjeku s obzirom na ropstvo — nego se odvažuje, ili je primoran na očajnički odgovor poput sljedećega, istovremeno tvrdeći da govori bezuvjetno i kao privatna osoba — a kakav bi se to nov i jedinstven kodeks društvenih dužnosti iz njega mogao izvesti? "Način", kaže on, "na koji će vlade onih država u kojima ono postoji urediti ropstvo valja prepustiti njima na razmatranje, prepustiti njihovoj odgovornosti spram birača, spram općih zakona vlasništva, čovječanstva, pravde i Boga. Udruženja koja se stvaraju drugdje, a niču iz osjećaja ljudskosti ili bilo kakva drugog razloga, nemaju s tim nikakve veze. Ja ih nikad nisam ohrabrivao, niti ikad hoću."

Oni koji ne znaju za čišće izvore istine, koji njezin tok nisu dopratili do većih visina, drže se, i to mudro, Biblije i Ustava, te se pobožno i smjerno napajaju na njima; no oni koji promatraju gdje kaplje u ovo jezero ili u onu lokvu, iznova suču rukave i nastavljaju hodočašće prema njenom izvoru.

U Americi se još nije pojavio čovjek s genijem za zakonodavstvo. Takvi su rijetki u povijesti svijeta. Ima na tisuće govornika, političara i rječitih ljudi, no još nije otvorio usta govornik koji bi bio kadar riješiti sporna pitanja današnjice. Volimo rječitost zbog nje same, a ne zbog ma kakve istine koju bi mogla iskazati ili junaštva što bi ga mogla nadahnuti. Naši zakonodavci još nisu spoznali razmjernu vrijednost što je slobodna trgovina i sloboda, jedinstvo i pravičnost imaju za naciju. Nemaju duha ili dara za razmjerno skromna pitanja oporezivanja i financija, trgovine, obrta i poljodjelstva. Kad bismo bili prepušteni isključivo vodstvu blagoglagoljive dosjetljivosti zakonodavaca u Kongresu, koju ne bi ispravljalo prikladno iskustvo i djelotvorne pritužbe naroda, Amerika ne bi dugo zadržala svoj rang među nacijama. Već tisuću osamsto godina, iako možda nemam pravo to reći, piše se Novi

zavjet; no gdje li je zakonodavac koji bi imao dovoljno mudrosti i praktičnog dara da se okoristi svjetlošću što ga on baca na znanost zakonodavstva?

Autoritet vlade, čak i onakve kakvoj sam se voljan potčiniti — jer rado ću se pokoriti onima koji znaju i čine bolje nego ja, a u mnogome čak i onima koji niti znaju niti čine tako dobro — još je uvijek nečist: da bi bio doista pravedan, mora imati odobrenje i pristanak podanika. Na mene i moj imutak može polagati samo onoliko čistog prava koliko joj ja ustupim. Napredak od apsolutne prema ograničenoj monarhiji, od ograničene monarhije prema demokraciji, napredak je prema istinskom poštovanju spram pojedinca. Čak je i kineski filozof bio dovoljno mudar da pojedinca smatra osnovom carstva. Je li demokracija kakvu poznajemo posljednji mogući napredak u vladanju? Zar nije moguće otići korak dalje prema priznavanju i uređivanju čovjekovih prava? Uistinu slobodne i prosvijećene države neće biti dokle god država ne bude priznala pojedinca kao višu i neovisnu moć, iz koje proizlazi sva njena moć i autoritet, i dok ne bude postupala s pojedincom sukladno tome. Rado zamišljam takvu državu koja će konačno moći dopustiti sebi da bude pravedna prema svim ljudima i ophoditi se prema pojedincu s poštovanjem kao prema susjedu; koja čak ne bi smatrala da je s njenim spokojem nespojivo da nekolicina živi po strani, ne uplećući se u nju i neobuhvaćena njome, a koja bi ispunjavala sve dužnosti susjeda i bližnjeg. Država koja bi donosila takva ploda i dopuštala mu da otpadne tek što sazre utrla bi put još savršenijoj i veličajnijoj državi, koju sam također zamišljao, ali je još nigdje nisam vidio.

BILJEŠKE

1 Iz pjesme “Burial of Sir John Moore at Corunna” Charlesa Wolfea (1791.-1823.).

2 Shakespeare, Hamlet, V, ii, 236-37.

3 Shakespeare, Kralj Ivan, V, ii, 78-82.

4 Bitka kod Lexingtona i Concorda, kojom je započela Američka revolucija, odigrala se 19. travnja 1775. godine.

5 William Paley (1743.-1805.), engleski mislilac. Navod potječe iz djela The Principles of Moral and Political Philosophy.

6 V. Matej 10,39.

7 Cyril Tourneur, *The Revenger's Tragedy*, IV, iv, 71-72.

8 V. Prvu poslanicu Korinćanima 5,6.

9 U izvorniku *Odd Fellow*, dakle pisano velikim početnim slovima, što može biti oznaka i za pripadnika već spomenute tajne bratovštine.

10 Radikalni abolicionisti poput Williama Lloyd Garrisona zahtijevali su da "ne bude saveza s robovlasnicima".

11 Riječ je o Samu Staplesu, koji je Thoreauu povremeno pomagao u mjerenjima.

12 Samuel Hoar (1778.-1856.), odvjetnik i član Kongresa iz Concorda kojega je država Massachusetts poslala u Charleston, u Južnoj Karolini, da prosvjeduje protiv odvođenja crnih mornara iz Massachusettsa: zakonodavstvo Južne Karoline prisililo ga je da napusti tu državu.

13 V. Matej 22,15-22.

14 Analekta, VIII, 13.

15 Ironična aluzija na u Thoreauovo doba popularne zatvorske memoare *Le mie prigioni* (1832.) talijanskog pjesnika Silvija Pellica (1788.-1854.)

16 Iz *The Battle of Alcazar* (1594.) Georgea Peelea.

17 Ustavotvorna skupština održana je u Philadelphiji 1787. godine.

Henry David Thoreau

Američki književnik, jedinstven pjesnik i filozof prirode u američkoj književnosti. Thoreau je rođen (1817.), umro je (1862.) i proživio najveći dio života u Concordu, u državi Massachusettsu, gdje je počela Američka revolucija protiv britanske vlasti. Obrazovan je na Harvardu, bio je veliki čitač – na pet jezika – u rasponu od klasične književnosti i indijske i kineske filozofije, preko putopisa i pripovijesti o prvim američkim naseljenicima, do djela o flori i fauni regije u kojoj je rođen. Bio je pod snažnim utjecajem svojega prijatelja Ralfa Walda Emersona i njegove filozofije individualizma. Pripadao je transcendentalistima, skupini kvazi-mističnih progresivnih mislilaca koji su 1830. godine u Concordu pokrenuli drugu revoluciju – revoluciju američke društvene i vjerske misli. Aktivno je sudjelovao i u onodobnim političkim i etičkim raspravama u kojima se iskristalizirao kao izričiti protivnik politike federalne vlade, posebice njezina ekspanzionističkoga rata protiv Meksika i odbijanja Kongresa da donese zakon protiv ropstva na jugu Amerike. Njegov ogled *Građanski neposluh* postat će nadahnuće za nenasilne pobunjenike dvadesetoga stoljeća. Knjiga *Walden* zasniva se na njegovu iskustvu života provedenoga uz jezero Walden, gdje je proveo razdoblje od 1845. do 1847. u kolibi koju je sam sagradio, pokazujući koliko civilizacija raskida bitnu i živu vezu između čovjeka i prirode.

Biblioteka elektroDAF

knjiga 6

Henry David Thoreau

GRAĐANSKI NEPOSLUH

Naslov izvornika

Walden and Civil Disobedience, ur. Micael Meyer,
Penguin Classics, 1986.

© 2012 **Dinko Telećan**

© za elektroničko izdanje: **Društvo za promicanje književnosti**
na novim medijima, 2012, 2015, 2016

Izdavači

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb
DAF, Zagreb

Za izdavače

Aleksandra David
Zoran Senta

Urednici

Krešimir Pintarić
Zoran Senta

Prijevod s engleskog

Dinko Telećan

Ilustracija

© Danijel Žeželj

ISBN 978-953-7669-34-8 (HTML)

ISBN 978-953-345-153-4 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-154-1 (PDF)

ISBN 978-953-345-155-8 (MOBI)

Prvo izdanje

DAF, Zagreb, 2011.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu

Grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.